

mip

**metinvest
polytechnic**

Н.Ю. Рекова

І.А. Гетьман

М.А. Держевецька

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

ГЛОСАРІЙ

**ОЛДІ
ПЛЮС**

ТОВ «ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА”»

Н. Ю. Рекова, І. А. Гетьман, М. А. Держевецька

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Глосарій

Одеса • 2024 • Олді+

*Рекомендовано до видання Вченою радою
ТОВ «ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
“МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА”»
(протокол № 6 від 19 червня 2024 року)*

Рецензенти:

О. В. Бережна – доктор технічних наук, доцент, доцент кафедри автоматизації виробничих процесів, Донбаська державна машинобудівна академія;

З. Б. Живко – доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та міжнародного бізнесу, Львівський інститут менеджменту;

Ю. В. Костинець – доктор економічних наук, професор, проректор з міжнародного співробітництва, професор кафедри управління та адміністрування, ВНЗ «Національна академія управління»

Основи наукових досліджень : глосарій / упоряд. Н. Ю. Рекова,
О-75 І. А. Гетьман, М. А. Держевецька ; ТОВ «ТУ “МЕТІНВЕСТ
ПОЛІТЕХНІКА”». – Одеса : Олді+, 2024. – 128 с.

ISBN 978-966-289-912-2

Глосарій включає в себе визначення ключових понять, що стосуються методології наукових досліджень, методів збору та аналізу даних, принципів побудови наукових гіпотез, а також основ академічного письма і публікаційної діяльності. У виданні наводяться найбільш поширені терміни та поняття. Глосарій розрахований на здобувачів вищої освіти, які вивчають освітній компонент «Основи наукових досліджень», а також може використовуватись магістрами, аспірантами, викладачами, науковими працівниками та іншими зацікавленими особами.

УДК 001.891(083.8)

ISBN 978-966-289-912-2

© Н. Ю. Рекова, І. А. Гетьман, М. А. Держевецька, 2024
© ТОВ «ТУ “МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА”», 2024

АНОТАЦІЯ	4
А	6
Б	15
В	19
Г	28
Д	30
Е	38
Ж	42
З	43
І	46
К	52
Л	61
М	63
Н	70
О	80
П	84
Р	95
С	100
Т	106
У	111
Ф	114
Х	117
Ц	118
Ч	119
Ш	120
Я	121
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	122

АНОТАЦІЯ

Дисципліна «Основи наукових досліджень» є важливою складовою освітньої програми для студентів різних спеціальностей. Цей курс покликаний ознайомити студентів з основними принципами та методами проведення наукових досліджень, що є критично важливими для успішної кар'єри в галузі комп'ютерних наук.

Основна роль дисципліни полягає в наданні студентам фундаментальних знань і навичок, необхідних для самостійного проведення наукових досліджень. Вона охоплює такі ключові аспекти:

- **Методологія наукових досліджень:** Студенти вивчать основні методи та підходи до проведення наукових досліджень, включаючи визначення проблеми, формулювання гіпотез, розробку дослідницького плану та вибір відповідних методів збору і аналізу даних.

- **Академічне письмо та публікаційна діяльність:** Курс ознайомить студентів з основами академічного письма, що включає структурування наукових статей, написання оглядів літератури, а також підготовку до публікацій у наукових журналах.

- **Етичні аспекти досліджень:** Важливим компонентом курсу є ознайомлення студентів з етичними нормами та стандартами, які застосовуються в наукових дослідженнях, включаючи питання авторського права, плагіату та конфіденційності даних.

- **Практичне застосування:** Студенти отримають можливість застосувати отримані знання на практиці через виконання дослідницьких проєктів, що сприятиме розвитку їхніх навичок у вирішенні реальних наукових задач а також написанні атестаційної роботи.

Вивчення цієї дисципліни дозволить студентам розвинути критичне мислення, навички аналізу та синтезу інформації, а також здатність до самостійного проведення наукових досліджень.

Це, в свою чергу, підготує їх до успішного навчання в магістратурі та аспірантурі, успішної кар'єри в академічних, дослідницьких та індустріальних секторах, де проведення наукових досліджень є важливою складовою професійної діяльності.

Глосарій з дисципліни є важливим навчально-методичним ресурсом, який допоможе засвоїти основні терміни та поняття, що використовуються в наукових дослідженнях. Глосарій включає в себе визначення ключових понять, що стосуються методології наукових досліджень, методів збору та аналізу даних, принципів побудови наукових гіпотез, а також основ академічного письма і публікаційної діяльності.

Цей глосарій охоплює широкий спектр термінів, починаючи від загальних понять, таких як «науковий метод», «гіпотеза», «експеримент».

Метою цього глосарія є не лише забезпечення студентів базовими знаннями, але й розвиток їхньої здатності до критичного мислення та аналізу наукової інформації. Використання глосарія під час навчання дозволить студентам краще розуміти літературу з наукових досліджень, брати участь у наукових дискусіях та підготуватися до проведення власних дослідницьких проєктів.

Таким чином, глосарій є незамінним інструментом для студентів, допомагаючи їм орієнтуватися в складному світі наукових досліджень і сприяючи їхньому професійному та академічному зростанню.

А

Абзац – частина тексту, позначена відступом на початку першого рядка і, як правило, не заповнена до кінця останнім рядком. Може складатися з кількох речень, що утворюють змістову єдність. Слово «абзац» вживається також у значенні абзацного відступу [48].

Абонемент (франц. *abonnement*) – 1) право одержання творів друку з бібліотеки для читання поза її межами; 2) відділ бібліотеки, що обслуговує читачів шляхом видачі їм літератури додому [51].

Абревіатура (від лат. *abbrevio* – скорочую) – скорочення слова чи словосполучення, вживане в усному та писемному мовленні; складається з початкових літер чи кількох літер скорочених слів (напр., НСЖУ – Національна спілка журналістів України, НАН – Національна академія наук) [10].

Абсолютне – те, що існує через себе, отже самостійне, безумовне за своєю суттю і безвідносно до будь-чого, незалежне, але й «досконале», «логічно завершене» [31].

Абсолютні знання – це повне, вичерпне відтворення узагальнених уявлень про об'єкт, що забезпечує абсолютну відповідність образу і об'єкту в певний період пізнання [27].

Абстрагування – прийом мислення, що передбачає відображення в людській свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності, мисленого відокремлення від їхніх другорядних властивостей і відносин та виділення загальної ознаки, що характеризує клас предметів [31].

Абсурд (від лат. *absurdus* – безглуздий) – нісенітниця, безглуздя [10].

Автентичний (від грец. *authentikos* – на підставі достеменних даних, достовірно) – цілком вірогідний, заснований на першоджерелах [10].

Автограф (від грецьк. *autos* і *grapho* – сам пишу) – власноручний рукописний текст твору певного автора або його напис

на книзі, листи тощо. Зберігаються найчастіше в архівах, бібліотеках, музеях, приватних колекціях, є предметом вивчення текстологів, редакторів, видавців [10].

Автономія вищого навчального закладу – самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених цим Законом [27].

Автоплагіат – використання власних попередніх робіт як нових без належного посилання [27].

Автор – фізична особа, творчою працею якої створено твір [49].

Автореферат – наукове видання у вигляді брошури, що вміщує авторський варіант реферативного викладу проведеного ним наукового дослідження [56].

Авторське право – це сукупність прав, які належать автору у зв'язку зі створенням і використанням твору літератури, науки, мистецтва [44].

Авторський аркуш (*авторський лист*) – умовна одиниця вимірювання обсягу текстової та ілюстративної інформації літературного твору, що використовується у видавничій справі і є основою для обліку праці автора, укладача, рецензента та ін. Один авторський аркуш дорівнює 40 000 друкованих знаків прозового тексту (враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами), чи 40 кілобайтам комп'ютерного тексту в DOS-форматі (разом із проміжками), чи 700 віршованим рядкам, чи 3000 см² площі ілюстративного матеріалу на сторінках видання. Обсягом авторського аркуша можна вважати 22 сторінки друкованого тексту за умови приблизно 1800 знаків на сторінку [10].

Авторський знак – умовне позначення початкових складів прізвища автора, назви або іншого початкового слова опису, яке є складовою частиною шифру книги; визначається за спеціальними авторськими таблицями [7].

Адекватність – рівність, відповідність, тотожність [10].

Адміністратори – люди, які мають найвищий рівень доступу на форумі, соціальній мережі, сайті, електронній бібліотеці тощо.

Вони можуть змінювати будь-які налаштування, змінювати рівні користувачів, забороняти певним учасникам відвідувати, створювати групи користувачів, призначати модераторів та інше [10].

Ад'юнкт – вчений, який проводить наукові дослідження у рамках підготовки в ад'юнктурі вищого військового навчального закладу (закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання) для здобуття ступеня доктора філософії [44].

Академік – академічне звання дійсних членів НАН та галузевих академій України: найвище вчене звання, яке мають особи, обрані до Академій наук [31].

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень (Відповідно до ст. 42 ч. 1 Закону України «Про освіту») [42].

Академічна мобільність – можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами [27].

Академічна свобода – самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їх результатів та реалізується з урахуванням обмежень, встановлених законом [27].

Академічна чесність – дотримання етичних норм та правил у навчанні та дослідженнях [27].

Академічний етикет – набір правил та норм поведінки, що забезпечують академічну чесність [42].

Академічний плагіат – «оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості), та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва)

інших авторів без зазначення авторства» (Відповідно до ст. 42 ч. 4 Закону України «Про освіту») [42].

Академічний ступінь (Academic degree) – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти / вищим навчальним закладом за результатами успішного виконання освітньої / навчальної програми вищої освіти (наприклад, ступінь бакалавра, ступінь магістра, ступінь доктора) [10].

Академія наук – провідний науковий центр (установа) у сфері певної діяльності (Національна академія наук України, Академія педагогічних наук) [55].

Академічна культура – система цінностей, норм, правил, зразків поведінки, принципів спілкування, які регулюють діяльність учасники освітнього процесу та визначають принципи взаємовідносин між ними та із зовнішнім середовищем в освіті й науці [42].

Академічний ступінь (Academic degree) – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти / вищим навчальним закладом за результатами успішного виконання освітньої / навчальної програми вищої освіти (наприклад, ступінь бакалавра, ступінь магістра, ступінь доктора) [42].

Акаунт (синонім: екаунт – від англ. Account – обліковий запис, особистий рахунок) – обліковий запис, що містить відомості, які повідомляє про себе користувач при реєстрації в певному сервісі (сайті). Крім облікових даних акаунта містить безліч налаштувань і опцій для роботи з даним сервісом [49].

Акредитація (лат. accredo – довіряю) – процедура визнання державного статусу навчального закладу, підтвердження його здатності здійснювати підготовку фахівців на рівні державних вимог з певного напрямку (спеціальності). Метою атестації є також контроль за ефективністю освітнього процесу, захист прав громадян на здобуття освіти [10].

Акредитація освітньої програми – оцінювання освітньої програми та/або освітньої діяльності вищого навчального закладу за цією програмою на предмет: відповідності стандарту вищої освіти; спроможності виконати вимоги стандарту та досягти заявлених у програмі результатів навчання; досягнення заявлених у програмі результатів навчання [27].

Аксиома – істинне положення, яке приймається без логічного доказу, в силу безпосередньої переконливості для визначеної групи науковців – наукової школи [56].

Аксиоматизація – процес побудови наукової теорії, при якому деякі твердження-аксіоми, що є певними науковими знаннями, приймаються без подальших доказів, а потім використовуються як відправні початкові положення [10].

Аксиоматичний метод – 1) спосіб побудови наукової теорії, при якому деякі твердження (аксіоми) приймаються без доведення і тоді використовуються для отримання решти знань [10]; 2) засіб побудови наукової теорії, при якому без доведення приймаються деякі твердження (аксіоми), а потім використовуються для доведення інших тверджень (терем) за логічними правилами [48]; 3) це засіб побудови наукової теорії, при якому без доведення приймаються деякі твердження (аксіоми), а потім використовуються для доведення інших тверджень (терем) за логічними правилами [27].

Акт (від лат. actus – рух, дія) – дія, учинок; офіційний документ, запис, протокол; частина драматичного твору [4].

Актуальність (від лат. actualis – дійовий, справжній, нинішній) – відповідність сучасним практичним потребам [48].

Актуальність теми (лат. actualis – діяльний) – 1) сучасність, злободенність, важливість будь-чого на даний момент і в даній ситуації для вирішення даної проблеми [31]; 2) важливість, практичну значущість розглядуваної проблеми; визначається тим, як вирішення проблеми буде сприяти розвитку пріоритетних напрямів науки; зв'язок проблеми з комплексними програмами [27].

Алгоритм – (за лат. формою імені середньоазіатського математика аль-Хорезмі Algoritmi) – система операцій, які здійснюються за суворо визначеними правилами, котра приводить до рішення поставленого завдання. У процесі навчання на основі алгоритму вчитель створює різні пам'ятки для учнів, схеми аналізу явищ і фактів, що вивчаються [29].

Альбом – книжкове або комплектне аркушеве образотворче видання, що має або не має пояснювальний текст [6].

Альманах (від араб.: міра, час) – неперіодичний збірник досить широкого змісту, упорядкований часто за певною тематикою, жанровою чи стильовою ознакою [4].

Альтернатива (від. лат. – одне з двох) – одна з двох можливостей, що виключають одна одну [4].

Альтруїзм – етичний принцип, що полягає в безкорисливому прагненні до діяльності на благо інших в протилежність егоїзму [31].

Аналіз (від грец. analysis – розкладання, розчленування) – мислене або практичне (фізичне) розчленування цілого на окремі частини, складові елементи. Аналіз може бути **аксіологічний** (з позиції тієї чи іншої ціннісної системи), **генетичний** (аналіз генетики системи, механізмів наслідування), **дескриптивний чи описовий** (починається від структури в напрямку функцій і мети), **якісний** (аналіз системи з погляду якісних особливостей, характеристик), **кількісний** (з погляду формального підходу, кількісних характеристик), **конструктивний** (починається з мети обраної системи і проходить через функції до структури), **причинно-наслідковий** (з'ясування причин, що сприяли виникненню конкретної ситуації, а також наслідків їх розгортання), **прогностичний** (вироблення прогнозів і шляхів їх реалізації щодо ймовірного, потенційного і бажаного майбутнього), **ретроспективний** (аналіз систем минулого та їх впливу на історію), **системний** (сукупність методів, прийомів та алгоритмів застосування системного підходу в аналітичній діяльності), **структурний** (аналіз структури системи як сукупності зв'язків між окремими частинами цієї системи, з'ясування значення окремих елементів для існування структурованого цілого), **функціональний** (з погляду виконуваних функцій) та ін [4].

Аналіз даних – процес обробки та інтерпретації даних, отриманих у результаті експерименту, для отримання висновків [9].

Аналітичне дослідження – пов'язане з розкриттям причин, які викликали появу того чи іншого явища й зумовили його характер, динаміку змін, гостроту суперечностей тощо [27].

Аналітичний опис – опис частини творів друку (статті з журналу, газети, розділу книги та ін.) для картотеки, каталога,

бібліографічного посібника; складається з двох частин: у першій зазначають прізвище автора та назву твору або його частини, у другій – відомості про те, де вміщено описуваний твір [31].

Аналог – об'єкт, близький за технічною суттю, призначенням або функціями до заявленого об'єкта винаходу і відомий з існуючого рівня техніки. При виборі аналогів необхідно керуватися подібністю сукупності його ознак до сукупності ознак винаходу. Найбільш близький аналог називається «прототипом» [47].

Аналогія – міркування, в яких із подібності двох об'єктів за окремими ознаками робиться висновок про їх подібність і по інших ознаках. Використовується при висуненні гіпотез, дає поштовх до висловлювання припущень [56].

Анкетування – один із засобів письмового опитування значної кількості респондентів за повною схемою анкети або опитувального листа [54].

Анотація (від лат. *anotare* – зауваження, примітка) – коротка узагальнююча характеристика книжки або її частини, статті, рукопису тощо. Подає стисло інформацію про зміст праці, відомості про автора та читацьке призначення. Анотація може також містити витяги з рецензій або посилання на них, викладати коротку історію даного твору. Анотації подаються у видавничих проспектах, бібліографічних картках, на звороті титульної сторінки книжки або збірника. У газетах і журналах анотація є формою рецензування та популяризації твору [4].

Антологія (від грец. *anthologia* – квітник) – збірник окремих творів кількох письменників певного жанру чи літературного періоду [4].

Апарат книги – додаткові тексти книги, допомагають у користуванні книгою (довідково-допоміжний апарат) і розумінні змісту (науково-довідковий апарат). Довідково-допоміжний апарат складають зміст, анотація, предметний, іменний та інші покажчики, списки ілюстрацій, таблиці, колонтитули. Науково-довідковий апарат включає вступну статтю, передмову автора, редактора, видавця, післямову, коментарі, примітки, бібліографічні посилання, при книжковій списку літератури [4].

Апорія – суперечність в міркуванні, яка здається непереборною [56].

Апріорні знання – ті, що не ґрунтуються на досвіді, а передують йому і вказують шлях здобуття наукових знань [7].

Апробація (від лат. *approbation* – схвалення, визнання) – схвалення, затвердження; обговорення наукових положень і висновків на наукових конференціях, симпозиумах, засіданнях тощо [26].

Аргумент – положення, що використовується для доказу істинності тези [10].

Аргументація (лат. *argumentum* – логічне доведення, *argumentation* – наведення аргументів) – обґрунтування будь-якого положення, судження. В науці головним аргументом виступає думка, істинність якої доведена суспільною практикою, самоочевидними аксіомами [10].

Архів (від лат. *archivum*, грец. *archeion* – адміністративна установа, відомство) – 1) місце зберігання важливих державних документів [7]; 2) установи чи їхні структурні частини, що зберігають старі документи, закінчені справи тощо; 3) сукупність документів, що зібрані в результаті діяльності державних установ, громадських організацій, підприємств, окремих осіб тощо [10].

Асистент (лат. *assistantes* – присутній, помічник) – науково-викладацька посада, на яку призначають за результатами конкурсу з числа випускників вищої школи з професійним ступенем магістра, інженера чи лікаря [54].

Асоціативний знак – товарний знак, що є тотожним (аналогічним) або схожим зі знаками, вже зареєстрованими тією самою особою щодо однорідних товарів і послуг. Наслідком реєстрації асоціативного знака є неможливість передачі права на такий знак іншим особам через ймовірність їх змішування на підставі схожості [36].

Аспект (від лат. *aspectus* – погляд, вигляд, зір) – одна зі сторін явища, перспектива, в якій воно виступає; точка зору, відповідно до якої розглядається об'єкт дослідження [54].

Аспектація – пошук оптимального вигляду наукової роботи [31].

Аспірант (лат. *aspirans / aspirantis* – той, хто до чогось прагне) – вчений, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в аспірантурі у закладі вищої освіти/науковій установі для здобуття ступеня доктора філософії [26].

Аспірантура – в Україні 1) основна форма підготовки наук.-пед. і наук, кадрів вищої кваліфікації, створює умови для безперервної освіти і здобуття наук, ступеня кандидат наук [27]; 2) відділ ВНЗ чи наук, установи, який здійснює організацію, облік і контроль за роботою аспірантів, докторантів і здобувачів [44].

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Атестація здійснюється відкрито і гласно. Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації, у тому числі під час захисту дисертації, можуть вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації [27].

Атестація наукових і науково-педагогічних працівників – оцінювання рівня професійної підготовки наукового працівника, результативності його роботи, ефективності праці з урахуванням конкретних вимог до цієї категорії працівників, виявлення перспективи використання здібностей наукового працівника, визначення заходів щодо стимулювання підвищення його професійного рівня, потреби в підвищенні кваліфікації та професійної підготовки. Головною метою атестації є визначення відповідності кваліфікації наукового працівника займаній посаді [6].

Атлас – альбом зображень різних об'єктів (карти, креслення, малюнки та ін.), що пропонується з метою навчання або практичного використання [19].

Атрибут (від лат. *attribuo* – надаю, постачаю, наділяю) – невід'ємна, суттєва властивість, істотна ознака предмета або явища, закономірна форма виявлення [4].

Атрибуція – правильне визнання авторства ідей, текстів чи досліджень [31].

Багатотомне видання – двір друку, що складається з двох або більше окремих томів, книг, частин, тощо, які за своїм змістом об'єднані в одне ціле [7].

База даних – сукупність взаємопов'язаних даних, організованих відповідно до загальних єдиних правил описування, зберігання та маніпулювання [10].

База даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів комп'ютера) чи інших засобів [22].

База знань – сукупність систематизованих основних відомостей, що належать до певної галузі знань і зберігаються в пам'яті ЕОМ [27].

Базове знання – це знання структурних зв'язків і закономірностей розвитку соціальних процесів та явищ. Воно стабільне в часі і трансформується в конкретні знання залежно від змісту вирішуваних завдань [27].

Бакалавр (Bachelor) – назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення першого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, першого циклу вищої освіти та відповідає 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Здобуття кваліфікації (академічного ступеня) бакалавра зазвичай потребує 180–240 кредитів ЄКТС [42].

Бал (від франц. *balle* – м'яч, куля) – 1) цифрова оцінка успішності та поведінки учнів, студентів та ін [10]; 2) цифрова оцінка результатів у спортивних змаганнях [10]; 3) одиниця виміру сили, інтенсивності або якості якого-небудь явища (землетрусу та ін.) [4].

Бесіда – метод отримання інформації на основі словесної комунікації дослідника з респондентом [45].

Бібліограф – спеціаліст з питань бібліографії; назва посади у бібліографічних, бібліотечних і деяких інших установах [7].

Бібліографічна довідка – складена на запит читача, установи, організації усна або письмова довідка, що містить відомості про літературу з певного питання теми, певного автора, а також бібліографічні дані того чи іншого твору друку тощо [7].

Бібліографічна інформація – інформація про документ (його частину чи документальний потік, документ ний масив), опублікований шляхом видання чи депонування; що створюється з метою інформування споживача про існування документа, його зовнішні (формальні) ознаки, зміст та інші властивості [7].

Бібліографічне посилання – це сукупність бібліографічних відомостей про цитований або згадуваний у тексті наукової чи навчальної роботи документ [35].

Бібліографічні видання – показують, що видано з питання, яке цікавить дослідника [24].

Бібліографічні дані, бібліографічні відомості – конкретні відомості про документ (його автора, назву, місце та рік видання, кількість сторінок, зміст та ін.), що використовуються при складанні бібліографічного опису документа та в інших формах бібліографічної характеристики [4].

Бібліографічні менеджери – програми, розроблені для зберігання бібліографічних даних, повних текстів і оформлення посилань та списків літератури [6].

Бібліографічний відділ – відділ бібліотеки, який здійснює довідково бібліографічне та інформаційне обслуговування читачів, установ і організацій, складає матеріал науково-інформаційної та рекомендаційної бібліографії [7].

Бібліографічний опис – інформаційна діяльність з підготовки інформації про витвори друку й письменності [4].

Бібліографічний покажчик – перелік твору друку з будь-якої теми, галузі знання, питання, розташованих у певному порядку (за розділами і підрозділами); покажчики видаються у вигляді

книг, брошур, а іноді публікуються у формі прикнижної та внутріжурнальної бібліографії [24].

Бібліографія (грец. *biblion* – книга і *grapho* – пишу) – галузь науково-практичної діяльності, яка полягає в підготовці і поширенні науково-систематизованої інформації про книги та інші видання з метою впливу на їх використання. Продукцією бібліографічної діяльності є бібліографічні посібники. Відповідно до функцій бібліографія поділяється на підрозділи: державна (національна), призначенням якої є облік і реєстрація всіх творів друку в країні, створення на цій основі універсальних джерел бібліографічної інформації; науково-допоміжна, рекомендаційна, галузева, краєзнавча бібліографія; видавничо-книготоргова; поточна і ретроспективна; бібліографія бібліографії [4].

Бібліографічний пошук – це пошук документа, в якому міститься потрібна інформація за джерелами бібліографічної інформації без безпосереднього звертання до документа [7].

Бібліометрика Української науки – національний бібліометричний та науко метричний сервіс, призначений для формування в суспільстві цілісного уявлення про стан та динаміку процесів, що мають місце в науковому середовищі України. На основі глибокого бібліометричного аналізу публікацій сервіс проводить багатокритеріальне регулярне дискретне рейтингування суб'єктів наукового простору України (ресурс НБУ ім. В. І. Вернадського) [6].

Бібліометрія – метод кількісного дослідження друкованих документів у вигляді матеріальних об'єктів або бібліографічних одиниць, а також заміників тих чи інших. Бібліометрія дає змогу простежити динаміку окремих об'єктів науки: публікації авторів, їх розподіл за країнами, рубриками наукових журналів, рівень цитування та ін. [27].

Бібліотека (грец. *biblion* – книга і *theke* – сховище) – установа культури, що здійснює комплектування, збирання, збереження і суспільне використання творів друку, а також інших носіїв інформації (рукописів, рідкісних речей, мікрофільмів тощо) [31].

Бібліотекар – спеціальність, професія; найменування посади в бібліотечних закладах; працівник бібліотеки [7].

Блог – (англ. blog, від “web log”, «мережний журнал або щоденник подій») – веб-сайт, заснований на регулярному додаванні записів, власником персональної сторінки на блозі. Для блогів характерні недовгі записи тимчасової значущості. Відмінності блогу від традиційного щоденника обумовлюються середовищем: блоги зазвичай публічні і передбачають сторонніх читачів, які можуть вступити в публічну полеміку з автором (у коментарі до блогазаписів або своїх блогах) [6].

Болонський процес – процес структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, зміни освітніх програм і потрібних інституційних перетворень у вищих навчальних закладах Європи. Його метою є створення до 2010 року європейського наукового та освітнього простору задля підвищення спроможності випускників вищих навчальних закладів до працевлаштування, поліпшення мобільності громадян на європейському ринку праці, підняття конкурентоспроможності європейської вищої школи. На сьогодні 46 європейських країн, включно з Україною, є його учасниками [17].

Брошура – (від франц. brochure, від brocher – шивати) – друкований твір обсягом не менше 5 і не більше 48 сторінок [56].

Буклет (від франц. bouclette – кільце) – видання, надруковане на одному аркуші, який складено шляхом паралельної фальцовки в декілька сторінок; для читання тексту сторінки не розрізаються, а розгортаються. У вигляді буклетів випускаються путівники, рекламно-інформаційні, образотворчі та інші матеріали [7].

Бюлетень (від франц. bulletin, від італ. bulletino – записка, аркуш, зменшене від пізньолат. bulla – документ с печаткою) – періодичне видання, яке містить офіційний матеріал або бібліографічні, статистичні, метеорологічні та інші дані, іноді статті з певних питань [7].

Валідність – 1) адекватність і дієвість методики (тесту). валідність є важливим критерієм тесту, що характеризує точність вимірювання досліджуваної властивості. Визначається кореляцією результатів тесту з іншими критеріями вимірюваної властивості [10]; 2) визначення вірогідності вимірюваного явища, процесу, якості. Одна із складових надійності соціологічної інформації. Під валідністю розуміють ступінь відсутності в інформації теоретичних помилок, тобто помилок, пов'язаних з хибністю вихідних теоретичних положень при розробці методики досліджень, з невідповідною числовою моделлю емпіричної системи, яка вивчається. Інформація вважається валідною, якщо дослідник вимірює саме ту властивість об'єкта, яку й потрібно було виміряти [23].

Вербальний (від лат. verbalis – слово) – усний, словесний [4].

Вербальна інформація – та, що повідомляється усно [4].

Вебометрія – 1) дослідження мережного контенту, насамперед, кількісними методами, з метою соціологічних досліджень, за допомогою методів, які не є визначеними для однієї галузі дослідження [6]; 2) як підгалузь кіберметрії – науковий напрям, рамки якого позначені аналізом рейтингів сайтів і зв'язків між ними, моніторингом інформаційних ресурсів і сервісів Інтернету тощо. Фахівці виокремлюють чотири головні галузі вебметричних досліджень: контент-аналіз вебсторінок; аналіз структури посилання на сайт; вебаналіз використання (наприклад, файли системного журналу для пошуку та перегляду інформаційної поведінки користувачів та ін.); вебтехнологічний аналіз (включаючи роботу пошукової системи) [6].

Вебсайт (від англ. Website: web – «павутина», «мережа» і site – «місце», букв. «Місце в мережі») або просто сайт – в комп'ютерній мережі об'єднана під однією адресою (доменним ім'ям або IP-адресою) сукупність електронних документів

(файлів) приватної особи або організації. За замовчуванням мається на увазі, що сайт розташовується в мережі Інтернет. Всі веб-сайти в сукупності складають Всесвітню павутину [6].

Верифікація (від лат. *verus* – істинний і *facio* – роблю) – перевірка істинності, емпіричне підтвердження чи спростування теоретичних положень науки шляхом зіставлення їх із досліджуваними об'єктами, даними спостережень та експериментів [56].

Версія (від франц. *version*, з лат. – вертати, крутити, перевертати) – 1) один із кількох, відмінних один від одного, викладів або пояснень, трактувань факту, події, явища тощо [11]; 2) різновид гіпотези [51].

Вибірка – підмножина сукупності, відібрана для участі в експерименті [23].

Вибір теми – перший, а тому визначальний етап дослідження. Тема повинна бути обрана свідомо, а інтерес, до теми, прагнення вирішити поставлене наукове завдання, повинні постійно супроводжувати дослідника [24].

Видання – 1) твір друку, що має самостійне поліграфічне оформлення, встановлені вихідні дані і призначений для поширення вміщеної в ньому інформації [10]; 2) документ, який пройшов редакційно-видавниче опрацювання, виготовлений друкуванням, тисненням або іншим способом, містить інформацію, призначену для поширення, і відповідає вимогам державних стандартів, інших нормативних документів щодо видавничого оформлення і поліграфічного виконання [41].

Видання академічне – найповніше наукове видання, що містить критично встановлений текст і його варіанти оснащені ґрунтовним коментарем і довідковим апаратом [46].

Видання навчальне – видання систематизованих відомостей наукового або прикладного характеру, викладених у зручній для вивчення і викладання формі [41].

Видання навчально-бібліографічне – навчальне видання, яке містить упорядковану сукупність бібліографічних записів з певної теми (проблеми, питання), що вивчається в межах певного курсу, групи дисциплін, призначене для організації самостійної роботи студентів з вивчення, засвоєння й закріплення

пройденого матеріалу, що дає змогу доповнити та розширити їх знання завдяки вивченню наведених джерел. Основними різновидами навчальнобібліографічних видань є навчально-допоміжні бібліографічні посібники та бібліографічні довідники [41].

Видання навчально-довідкове – навчальне видання, яке містить короткі відомості наукового або прикладного характеру, розташовані в порядку, зручному для їх швидкого відшукування, і призначені для навчання. Основними різновидами навчально-довідкових видань є навчальний тлумачний словник, навчальний термінологічний словник, навчальний довідник [41].

Видання навчально-наочне – навчальне видання, яке містить матеріали на допомогу у вивченні або викладанні певної дисципліни, зміст якого виражено вибірково-графічними засобами з пояснювальним текстом або без нього. Основними різновидами навчально-наочних видань є альбоми та атласи [41].

Видання навчально-практичне – навчальне видання, яке містить систематизовані дані науково-практичного й прикладного 4 характеру, викладені у формі, зручній для вивчення та засвоєння. Призначено для закріплення матеріалу, отриманого з навчальнотеоретичних видань, і перевірки знань. Основними різновидами навчально-практичних видань є практики, хрестоматії [41].

Видання навчально-програмне – навчальне видання, яке регламентує склад, обсяг, порядок, терміни вивчення навчальних дисциплін. Основними різновидами навчально-програмних видань є навчальний план, тематичний план, навчальна програма, програма практики [41].

Видання навчально-теоретичне – навчальне видання, яке містить систематизовані науково-теоретичні відомості, викладені у формі, зручній для вивчення й засвоєння. Основними різновидами навчально-теоретичних видань є підручник і навчальний посібник. Основні різновиди навчальних посібників: навчальні посібники з частини курсу (які частково висвітлюють курс), лекції (окрема лекція, текст лекцій, курс лекцій, конспект лекцій) [41].

Види моніторингу – моніторинг середовища, моніторинг стратегії, моніторинг діяльності, моніторинг впливу [10].

Визначення – 1) логічний закон, що дозволяє відрізнити, знаходити, конструювати певний об'єкт або формулювати нове значення певного знакового вираження або уточнювати значення уже існуюче, зафіксоване в мові [25]; 2) логічна дія, за допомогою якої об'єкт повинен відрізнитися від інших шляхом встановлення його специфічних і типових ознак чи такого розкриття змісту терміна, яке позначає даний об'єкт і замінює опис його властивостей [31].

Виклад – короткий або більш детальний переказ змісту твору, доповіді, виступу, статті тощо [45].

Викладач – фахівець із необхідною вищою фаховою і психолого-педагогічною підготовкою, який здійснює педагогічну, навчально-виховну та організаційно-методичну роботу у професійно-технічних навчальних закладах, ВНЗ різних рівнів акредитації. Викладач – штатна посада у професійно-технічних навчальних закладах та ВНЗ [10].

Виключні права – права, що надають власникам можливість здійснювати певні, визначені законом дії, які не можуть здійснити інші особи без згоди власника цих прав [38].

Вимір – сукупність дій, які виконуються за допомогою засобів вимірювань із метою знаходження числового значення вимірюваної величини у прийнятих одиницях вимірювання [49].

Вимірювання – операція, в основі якої лежить порівняння об'єктів за певними подібними властивостями чи ознаками з використанням кількісних характеристик [56].

Винагорода – платежі, здійснювані особами, які використовують товари авторів, виконання творів, фонограми і радіотелепередачі, на користь авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій телерадіомовлення та інших заінтересованих правласників у тій мірі, в якій їх права охороняються щодо відповідного використання [36].

Винахідництво – створення технологічного (технічного) рішення, що відповідає умовам патентоспроможності [47].

Винахід (корисна модель) – результат інтелектуальної, творчої діяльності людини в будь-якій сфері технології [52].

Випадкова помилка – це помилка, що при повторних вимірах однієї величини змінюється випадково [10].

Випусник (Graduate) – особа, яка успішно завершила навчання на певному рівні або підрівні (етапі, циклі) вищої освіти [10].

Виробничі дослідження – виконуються безпосередньо на виробництві, це дослідження надійності автоматичних ліній в 54 деревообробці, вдосконалення процесів і обладнання для виготовлення деревостружкових плит та ін. [23].

Виробничі експерименти – вивчення процесу в реальних умовах з урахуванням впливу різних випадкових факторів виробничого середовища [23].

Висловлювання – думка, виражена розповідним реченням, яка може бути істинною або помилковою [10].

Висновки – положення, що виносяться дослідником на обговорення науковою спільнотою, синтез накопиченої в основній частині наукової інформації, послідовний, логічний, чіткий виклад головних результатів [56].

Випускні дані – дані, які передбачають дату подання оригіналу на видання, дату підписання видання до друку, формат [23].

Виробничі експерименти – вивчення процесу в реальних умовах з урахуванням впливу різних випадкових факторів виробничого середовища [23].

Висловлювання – думка, виражена розповідним реченням, яка може бути істинною чи помилковою [19].

Вихідні відомості – сукупність даних, які характеризують видання і призначенні для його оформлення, бібліографічної обробки, статистичного обліку й інформування читача [27].

Вихідні дані – дані, які включають в себе місце випуску видання, назву видавництва, рік випуску [23].

Вища освіта – 1) порівняно нове поняття. У минулому тривалий час воно ототожнювалося з навчанням в унтах, а в сучасному сенсі поширилося у сер. XIX ст. після формування в індустріальних державах повнорівневих систем освіти. Такі системи освіти виокремили у ній три рівні: I – початкову освіту; II – середню освіту; III – вищу освіту, а також ствердили загальне уявлення про В. о. як вершинну стадію багаторічного формування працівника-професіонала [42]; 2) (Higher / tertiary education) – формальна освіта, що надається на найвищих (5-му і 6-му) освітніх

рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти в університетах, інших закладах вищої освіти / вищих навчальних закладах та відповідає 5–8-м рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя [27]; 3) сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [6].

Вищий навчальний заклад – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних 252 рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [27].

Відгук (на наукову роботу) – це висновки уповноваженої особи (кількох осіб) про наукові роботи, вистави, фільми, представлені на розгляд чи до захисту [10].

Відзив – усна оцінка когось, чого-небудь. Використовується також в юриспруденції як письмова відповідь на скаргу (скарги), яка (які) були викладені у позовній заяві [10].

Відкрита база даних за таксономією відкритої освіти визначається як вільнодоступні набори даних, що важливі для наукових досліджень, наприклад, документи, патенти, гранти, клінічні випробування [6].

Відкрита наука – це дані досліджень, лабораторні звіти та ін., що є вільно доступними, відповідно до умов, що дозволяють науковцям повторно використовувати, перерозподіляти та відтворювати дослідження, його основні дані та методи [6].

Відкритий доступ – безкоштовний, швидкий, постійний, повнотекстовий доступ у режимі реального часу до наукових і навчальних матеріалів, що реалізовується для будь-якого

користувача у глобальній інформаційній мережі, здійснюваний переважно до рецензованих науково-дослідних журналів [6].

Відкритий ідентифікатор дослідника та автора (Open researcher and contributor ID, ORCID) – це некомерційний проєкт, що допомагає побудувати світ, в якому всі учасники дослідницької, наукової та інноваційної діяльності мають унікальний ідентифікатор, що зв'язує їх з результатами їх роботи і їх організаціями, незалежно від наукової дисципліни, місця або часу (<https://orcid.org/about>) [6].

Відкриття – здобуття принципово нового знання винятково важливого для науки і практики [10].

Відносні знання – знання, яке в основному є правильним відображенням дійсності, але відрізняється деяким неповним збігом образу з об'єктом [27].

Відображення – загальна властивість матерії, яка полягає в тому, що за певних умов взаємодії одна матеріальна система відтворює у специфічній для неї формі певні сторони іншої системи, яка взаємодіє з нею [56].

Відтворення – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формах, які може зчитувати комп'ютер [38].

Відчуження прав – надання уповноваженим державним органом дозволу на використання запатентованого об'єкта інтелектуальної власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому відповідної компенсації [46].

Відчуття – відображення властивостей предметів об'єктивної дійсності, що впливають на органи чуття; як відображення об'єктивних властивостей речей відчуття є засобом пізнання дійсності [54].

Візуальні або графічні методи – графи, схеми, діаграми, картограми тощо, які дають змогу отримати синтезоване уявлення про досліджуваний об'єкт і водночас наочно показати його складові, їхню питому вагу, причинно-наслідкові зв'язки, інтенсивність розподілу компонентів у заданому обсязі. Ці методи тісно пов'язані з комп'ютерними технологіями [27].

Вільне використання – можливість використання твору, що впливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору в певних випадках без одержання дозволу, однак з дотриманням умов, установлених законодавством, які в основному стосуються використання й охорони особистих немайнових прав автора [36].

Вкладка – друкований матеріал, за змістом органічно пов'язаний з виданням, але надрукований окремо і вкладений в нього [7].

Вклейка – матеріал, за змістом органічно пов'язаний з книгою, але надрукований окремо та вклеєний [7].

Впровадження результатів наукової діяльності – це процес оприлюднення, використання і розповсюдження наукових матеріалів. Результативність наукової діяльності має враховувати цілеспрямовану й науково-обґрунтовану інформаційно-комунікаційну підтримку засобами ІКТ, специфіку дослідницької діяльності за сучасними параметрами, критеріями та адміністративні заходи в цьому напрямку [6].

Вступ – структурна частина основного тексту, яка є початковою главою. Має на меті орієнтувати читача в подальшому викладі, підготувати до засвоєння основного тексту. Оформлення педагогічного дослідження у вигляді курсової роботи, дипломного проекту і т. п. починається зі вступу, в якому розкриваються актуальність, об'єкт, предмет, проблема, мета, завдання дослідження, формулюється гіпотеза, описуються методи наукового пошуку [26].

Вторинна інформація – це результат аналітичної обробки та публікації інформації з мети дослідження [7].

Вузівська бібліотека – бібліотека у вищому навчальному закладі, яка обслуговує професорсько-викладацький склад та студентів, включаючи бібліотеки факультетів, кабінетів, лабораторій тощо [7].

Вчена (наукова, науково-технічна, технічна) рада наукової установи – колегіальний дорадчий орган управління науковою і науково-технічною діяльністю наукової установи [27].

Вчене звання – звання, що присвоюється науковцям залежно від виконуваної ними науково-дослідної або науково-педагогічної роботи (у вищих навчальних закладах – асистент, доцент, професор; у науково-дослідних установах – молодший науковий співробітник, старший науковий співробітник; академічні звання – член-кореспондент, академік) [4].

Вчений – 1) фізична особа, яка провадить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження з метою здобуття наукових та (або) науково-технічних результатів [27]; 2) спеціаліст з конкретної області науки, який виробляє, аналізує й доводить ті чи інші закони [51].

Г

Галузь інформації – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності [56].

Галузь знань – основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка [27].

Генезис (від грец. genesis – походження) – процес створення та становлення будь-якого природного чи соціального явища [56].

Гіпотеза (від грец. hypothesis – основа, припущення) – 1) наукове припущення щодо пояснення явища дійсності, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично [56]; 2) попереднє припущення або твердження, яке потребує перевірки експериментальними дослідженнями [4]; 2) наукове припущення, висунуте для пояснення будь-яких явищ (процесів) або причин, які зумовлюють певний наслідок. Гіпотеза є складовою теорії як вихідний момент пошуку істини, що допомагає економити час, цілеспрямовано зібрати і згрупувати факти. Гіпотетичний метод пізнання передбачає розробку наукової гіпотези, наукового передбачення, які мають елементи новизни й оригінальності, на базі всіх основних методів [27].

Гіпотетико-дедуктивний метод – метод, заснований на виведенні (дедукції) висновків з гіпотез, з яких врешті-решт виводяться твердження про емпіричні факти [35].

Гіпотетичний метод – передбачає розробку наукової гіпотези на основі вивчення фізичної, хімічної чи будь-якої іншої суті досліджуваного явища за допомогою описаних вище способів пізнання [10].

Глава – частина книги, статті, що структурно виділена порядковою нумерацією або ж має самостійну назву [7].

Гносеологія – вчення про сутність і закономірності пізнання [56].

Графік (від грец. graphicos – письмовий, зображений) – 1) зображення за допомогою ліній кількісної залежності якогось процесу, явища тощо [4]; 2) у математиці – графічні функції, тобто крива на площині, що зображує залежність функції від аргументу [29].

Грант – фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової і науково-технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямами і на умовах, визначених надавачами гранту [6].

Гриф – 1) найменування установи або організації, надруковане у верхньому лівому кутку сторінки видання офіційного документа разом з його датою та порядковим номером [7]; 2) напис про затвердження офіційного матеріалу, надрукований перед або після його назви [24].

Д

Дані – відомості про факти, події, поняття, ідеї чи команди, подані у формалізованому вигляді, зручному для зберігання, обробки, пересилання та інтерпретації користувачами інформаційної системою [4].

Дедукція (від лат. deduction – відводжу, виводжу) – 1) метод пізнання, заснований на висновках від загального до часткового (особливого) [4]; 2) хід наукової думки від загального до конкретного. форма достовірного умовиводу від загального положення до часткового, в якому висновок про окремі випадки множинної сукупності робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини [49]; 3) ослідження, який полягає в тому, що конкретні положення виводять із загальних [27].

Демонстрація (ілюстрація) (від лат. demonstratio – показ) – це форма зв'язку між аргументами та тезою (макети, таблиці, схеми) [7].

Деонтологія – розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог і співвідношення їх; комплекс обов'язковостей (поважати старших, турбуватися про хворих, любити рідний край та ін.) [10].

Депонування (документа) (від лат. deponere – класти) – форма опублікування документа, що полягає в його зберіганні в спеціально визначеному центрі, з обов'язковим інформуванням про депонований документ в опублікованому бібліографічному посібнику, з метою надання документа або його копії споживачам інформації для використання [10].

Державна дослідницька інфраструктура – об'єднання наукових установ та (або) вищих навчальних закладів державної форми власності, що створюється з метою оптимального використання їхніх ресурсів (кадрів, матеріалів, устаткування, обчислювальних ресурсів та зберігання банків даних і знань) та координації їх ефективного використання для проведення наукових,

науково-технічних досліджень і науково-технічних розробок на найвищому рівні, а також забезпечення спільного проведення заходів щодо якісної підготовки фахівців у відповідних галузях знань [6].

Деталізувати (від франц. detail – подробиця) – докладно, з усіма деталями, подробицями розробляти, з'ясовувати, розповідати що-небудь [10].

Детермінізм – характеризується розвитком об'єктивної причинної зумовленості явищ [36].

Дефініція (від лат. definition – визначаю) – 1) стисле, наукове визначення певного поняття, що містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття; тлумачення слова [4]; 2) коротке визначення змісту якогось поняття [31].

Джерело – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження [38].

Джерелознавство – одна з допоміжних історичних дисциплін, що розробляє методику вивчення і використання писемних історичних джерел [45].

Джерелознавчі видання або документальні наукові видання – видання, що містять пам'ятки культури та історичні документи, які пройшли текстологічне опрацювання, мають коментарі, вступні статті, допоміжні покажчики та інші елементи науково-довідкового апарату видання [27].

Дизайн експерименту – структура або план організації експерименту, що визначає розподіл суб'єктів і маніпуляцію змінними [23].

Дилема (від грец. dilemma – подвійний засновок) – 1) логічне судження з двома висунутими протилежними положеннями, що суперечать одне одному і виключають можливість третього [4]; 2) необхідність вибору між двома (звичайно небажаними або важко здійсненими) можливостями [10].

Дипломна робота – самостійне дослідження, виконане студентом на завершальному етапі навчання в університеті. Є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення

про присвоєння кваліфікації [4]; кваліфікаційне навчально-наукове дослідження здобувача, яке виконують на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі. Дипломна робота має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих здобувачем знань, умінь та навичок зі спеціальних дисциплін [27].

Дисертація (від лат. dissertation – розвідка, роздуми, дослідження) – форма наукового дослідження, що публічно захищається на засіданнях вченої спеціалізованої ради за певною спеціальністю, подана на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора наук. Це кваліфікаційна праця, де представлена сукупність результатів і наукових положень, висунутих здобувачем для прилюдного захисту, що свідчать про особистий внесок у науку [4].

Дисертація на здобуття вченого ступеня – це кваліфікована наукова робота, виконана особисто аспірантом, пошукачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої наукової монографії, у якій містяться науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, що пропонує автор для публічного захисту [27].

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання в певній галузі знань або на межі кількох галузей, результати якого оприлюднені у відповідних публікаціях і становлять оригінальний внесок у суму знань відповідної галузі (галузей) [46].

Дисертаційний плагіат – використання чужих досліджень у дисертаційній роботі без належного визнання авторства [38].

Дискурс (від франц. discours – промова, виступ) – організація мовної діяльності (писемної, усної), яка пов'язана з певною проблематикою [36].

Дискусія (від лат. discussio – розгляд, дослідження) – широке публічне обговорення певного суперечливого наукового, політичного чи іншого питання за зібранні, в розмові, засобах масової комунікації; перен. – спір, суперечка окремих осіб, співбесідників [4].

Дисперсійний аналіз призначений для виявлення впливу окремих незалежних один від одного ознак, які називаються факторами (А, В, С...) на певну досліджувану ознаку [49].

Діаграма (від грец. diagramma – малюнок, креслення) – графічне зображення, що наочно, у вигляді певних геометричних фігур показує співвідношення між різними величинами, які порівнюються [10].

Діалектика (від грец. dialektike – мистецтво вести бесіду) – 1) вчення про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і пізнання; заснований на цьому вченні універсальний метод мислення і діяльності [4]; 2) метод пізнання природи, суспільства і мислення; є фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланої та суперечної дійсності в усіх її проявах [27].

Діалектичні методи – це методи пізнання природи, суспільства і мислення, розглянуті в єдності з логікою і теорією пізнання [30].

Діяльність – це динамічна система взаємодії людини із зовнішнім середовищем, а також у вузькому, конкретному – як специфічна професійна, наукова, навчальна тощо форма активності людини, у якій вона досягає свідомо поставлених цілей, що формуються внаслідок виникнення певних потреб [26].

Діяльнісний підхід – це методологічний принцип, основою якого є категорія предметної діяльності людини (групи людей, соціуму в цілому). Діяльність – форма активності, що характеризує здатність людини чи пов'язаних із нею систем бути причиною змін у бутті [27].

Добросовісна практика – норма, що визначає допустимість вільного використання творів шляхом ілюстрування з освітньою метою [52].

Довідник – навчальне видання довідкового характеру, яке містить упорядкований перелік відомостей про певну галузь знань або мовні одиниці (слова, словосполучення, фрази, терміни, поняття тощо) [24].

Довідкові видання – видання, до яких відносяться енциклопедії (загальні та спеціальні), словники всіх типів, довідники, збірники правил, адресні та телефонні книги, розписи транспортних сполучень тощо [57].

Довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб [56].

Довідково-пошуковий апарат – це сукупність упорядкованих вторинних документів, створених для пошуку першоджерел [10].

Довідник – 1) видання, що містить переважно короткі відомості наукового, прикладного або інформаційного характеру, розташовані в порядку, що дозволяє читачам швидко знаходити відповіді на питання, що їх цікавлять [3]; 2) назва практичних посібників комплексного змісту, напр.: «Довідник з історії України» [7].

Догматизм (від гр. *dogma* (*dogmatos*) – думка, філософське вчення) – спосіб мислення, за яким певне вчення або положення вважають істиною, не враховуючи конкретних умов життя [7].

Додатки – включення таблиць, формул, схем, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи [24].

Доказ – обґрунтування (встановлення) істинності будь-якого твердження за допомогою інших тверджень, істинність яких доведена [56].

Докторант – науковий або науково-педагогічний працівник, який проводить фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в докторантурі у вищому навчальному закладі (науковій установі) для здобуття ступеня доктора наук [6].

Докторантура – 1) це вищий ступінь системи освіти, що створюють при вищих навчальних закладах, наукових установах і організаціях, які мають необхідну наукову і матеріальну базу, з метою підвищення ефективності дослідження актуальних проблем науки, техніки і культури, удосконалення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищого рівня кваліфікації – докторів наук [27]; 2) система підготовки наукових працівників вищої кваліфікації – докторів наук [16].

Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на основі ступеня доктора філософії (кандидата наук) за науковою спеціальністю та передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження

методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної 21 проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані у наукових виданнях [27].

Докторська дисертація – це робота, у якій сформульовані і обґрунтовані наукові положення, що характеризують нові напрями у відповідній галузі науки, або зроблено теоретичні узагальнення і вирішено значні наукові проблеми, які мають важливе народногосподарське або соціальне значення [27].

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра (початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти – молодший бакалавр (коледж); перший (бакалаврський) – бакалавр; другий (магістерський) – магістр) [27].

Доктрина – вчення, наукова теорія, керівний теоретичний принцип [10].

Документ – матеріальний об'єкт, що містить фіксовану інформацію для її збереження і використання [10].

Доменне ім'я – унікальне цифрове позначення, що використовується для адресації ресурсів в мережі Інтернет [55].

Доповідь – 1) публічне повідомлення на визначену тему, яке містить аналітичні матеріали вивчення тої чи іншої теми, яке потребує поглибленого розуміння її доповідачем і вміння користуватися різноманітними джерелами, аналізувати емпіричний матеріал і дані наукових досліджень. Доповідь сприяє формуванню у доповідача навичок дослідницької роботи, розширює діапазон його пізнавальних інтересів. При оцінці доповіді учителю/викладачу необхідно звертати увагу на володіння матеріалом, його зміст, культуру мовлення доповідача і оформлення самої доповіді. *Компоненти змісту доповіді:* мета доповіді; план повідомлення, систематизація висхідних даних, висновки та узагальнення [10]; 2) це письмовий виклад розгорнутої форми виступу, який не публікують, а повідомляють учасникам наукового зібрання для залучення їх до дискусії та обговорення викладеного матеріалу. Обсяг – 6–8 сторінок, що розраховано на

15–20 хвилин виступу. Коротка доповідь (на 5–7 хвилин) називається повідомленням [27].

Дослід – частина експерименту, виконана при певному значенні одного або декількох факторів [10].

Дослідження – це процес дослідження певного об'єкта (предмета або явища) за допомогою наукових методів, яке має на меті встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей [10].

Дослідне виробництво – структурний підрозділ наукової установи, університету, академії, інституту або юридична особа, основною діяльністю якого є виготовлення та апробація дослідних зразків, корисних моделей, нових продуктів, технологічних процесів, надання відповідних послуг, пов'язаних з цією діяльністю, тощо [6].

Дослідницька діяльність – особливий вид діяльності педагога, відмінної від дидактичної, виховної й наближеної до наукової за своїм складом, функціями та технологіями виконання [38].

Дослідницька доброчесність – дотримання етичних норм та стандартів у процесі проведення досліджень [46].

Дослідницька інфраструктура – сукупність засобів, ресурсів та пов'язаних з ними послуг, які використовуються науковим співтовариством для проведення досліджень на найвищому рівні, що охоплює найважливіші об'єкти наукового устаткування та обладнання або набори приладів, ресурси, що базуються на знаннях (колекції, архіви, депозитарії або банки даних наукової інформації), інфраструктуру, засновану на технології комунікацій (грід, комп'ютери, програмне забезпечення і мережний зв'язок), та інші структури унікального характеру [6].

Дослідницька компетентність згідно з вимогами до професійної компетентності педагога – це характеристика особистості педагога, що вказує на володіння вміннями і засобами дослідницької діяльності на рівні технології з метою пошуку знань для професійної діяльності, вирішення освітніх проблем та побудови освітнього процесу [6].

Достовірність – це достатня правильність, доказ того, що названий результат (закон, сукупність фактів) є істинним, правильним [23].

Доцент (від лат. docens – той, хто навчає) – вчене звання і посада викладачів вищих навчальних закладів, присвоюється здебільшого кандидатам наук (існують деякі винятки, зазначені у положенні про), які мають друковані наукові праці (чи винаходи) і певний стаж викладацької роботи [42].

Дублікація публікації – повторне публікування тієї ж роботи або її значних частин у різних виданнях без належного посилання [57].

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС [27].

Евристика – наука, що вивчає способи наукового пошуку і здійснення наукових відкриттів [56].

Експеримент – (лат. experimentum – проба, дослід) – 1) метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямований процес отримання об'єктивних наукових даних щодо сутності, динаміки, особливостей існування та розвитку досліджуваних явищ і процесів [7]; 2) система операцій, впливу або спостережень, спрямованих на одержання інформації про об'єкт під час дослідницьких випробувань, які можуть проводитись в природних і штучних умовах при зміні характеру проходження процесу [27].

Експериментальна група – група суб'єктів, яка піддається дії незалежної змінної [23].

Експеримент активний – під час виконання якого дослідник може, за своїм бажанням, змінити рівень факторів і активно втручатись у процес дослідження [49].

Експеримент багатофакторний – під час якого на об'єкт дослідження одночасно діють декілька змінних факторів [49].

Експеримент однофакторний – під час якого визначається вплив на об'єкт дослідження тільки одного змінного фактора [49].

Експеримент пасивний – експеримент яким не можливо керувати, його умови проведення змінюються без участі дослідника [49].

Експертиза формальна – дослідження матеріалів заявки з метою перевірки наявності необхідних документів, дотримання заявником установлених вимог до них і розгляд питання про те, чи належить заявлена пропозиція до об'єктів, яким надається правова охорона [46].

Експертна оцінка побудована на використанні професійного досвіду та інтуїції спеціалістів під час розв'язування аналітичних задач, особливо при прогнозуванні розвитку економічних ситуацій [23].

Електронна відкрита журнальна система (ЕВЖС) – це програмна платформа з відкритим вихідним кодом, що забезпечує організацію та децентралізоване дистанційне управління повним циклом редакційно-видавничого процесу електронних наукових журналів, а саме підтримку процесів подання, рецензування, літературного редагування, коректури, макетування та публікації статей з подальшим їх збереженням, поширенням та індексацією в мережі Інтернет [6].

Електронна журнальна система (ЕЖС) – це програмне забезпечення, що дозволяє автоматизувати підтримку й управління редакційно-видавничим процесом наукових журналів [6].

Електронна перевірка на плагіат – використання програмного забезпечення для виявлення плагіату в текстах [36].

Електронне навчальне/наукове видання (підручник, навчальний посібник, навчально-методичний посібник) – нове покоління видань, які базуються на використанні комп'ютерних технологій навчання, включають мультимедіа та гіпертекст і зберігаються на електронних носіях, розраховане на використання електронних технічних пристроїв, що пройшло редакційно-видавничу обробку, має вихідні відомості та призначене для розповсюдження в незмінному вигляді [41].

Емпіризм – напрям у філософії, який єдиним джерелом пізнання вважає чуттєве сприймання і досвід [10].

Емпіричне дослідження – це особливий вид практичної діяльності, що існує в середині науки. Така діяльність потребує наявності специфічних здібностей: мистецтво експериментатора, спостережливості польового дослідника, особистої

контактності і такту психологів і соціологів, які займаються проведенням досліджень та ін. [23].

Емпіричний метод – метод дослідження при якому здійснюється процес накопичення фактів [10].

Емпіричний рівень (від «емпірію» – досвід) – це досвідно-експериментальне пізнання. Предметом емпіричного дослідження є явища та їх взаємодія. На рівні емпіричного пізнання суттєві зв'язки ще не виділяються, тут фіксуються лише нові факти, і на їх основі встановлюється емпірична залежність явищ [35].

Емпіричний рівень дослідження – *спостереження* і *дослідження* конкретних явищ, *експеримент*, а також *узагальнення*, *класифікація* та *опис* результатів дослідження і експерименту, впровадження їх у практичну діяльність людей [10].

Енциклопедичний словник – довідкове видання універсального або галузевого характеру, що містить відомості, подані у науковій формі; матеріал розміщується за предметною ознакою в алфавіті найменувань, предметів, місцевостей, прізвищ та ін.; може бути скороченим у порівнянні з енциклопедією [52].

Енциклопедія (грец. *esyclopedia* – коло знань) – науково-довідкове видання, яке об'єднує в алфавітному або систематичному порядку найістотнішу інформацію з усіх (універсальна енциклопедія) або окремих (галузева) галузей знань [4].

Епістемологія – розділ філософії, що вивчає проблеми природи пізнання, ставлення знання до реальності, досліджує загальні передумови пізнавального процесу, з'ясовує умови його істинності [35].

Ерудиція (від лат. *erudicio* – ученість, освіченість) – глибокі знання у певній галузі знань чи в багатьох галузях; обізнаність [4].

Есе (від франц. *essai* – спроба) – жанр художньо-публіцистичної, науково-популяризаторської творчості, характерний вільним, не обов'язково вичерпним, але виразно індивідуальним трактуванням теми [4].

Еталон (від франц. *etalon* – кілок, паличка для вимірювання) – 1) технічний засіб або комплекс технічних засобів, який забезпечує відтворення, зберігання і передачу розміру одиниці фізичної

величини. Існують еталони частоти, маси, довжини, часу тощо [10]; 2) мірило, зразок [4].

Етапи роботи – покрокове виконання написання роботи [10].

Етика авторства – принципи, що визначають коректне визнання внеску всіх учасників дослідження [46].

Етика публікацій – набір принципів, що регулюють процес публікації наукових робіт та статей [36].

Етичні комітети – групи, що займаються перевіркою дотримання етичних норм у дослідженнях та публікаціях [52].

Етичні принципи – основні правила та стандарти, що визначають етичну поведінку в науці та дослідженнях [38].

Ефект досліджень – це сукупність добутих наукових, економічних і соціальних результатів. Результат зіставлення ефекту із витратами на його досягнення характеризує ефективність досліджень [26].

Жанр наукового дослідження – категорія наукового дослідження, яка визначається його метою, методами та форматом, наприклад, експериментальне дослідження, оглядова стаття, теоретичне дослідження [29].

Жива вибірка – вибірка, яка формується з динамічного середовища, де учасники можуть додаватися або вибувати протягом дослідження [23].

Життєвий цикл дослідження – послідовність етапів, через які проходить наукове дослідження, від формулювання гіпотези до публікації результатів і подальшого використання отриманих знань [16].

Жорстка вибірка – метод відбору учасників дослідження, який обмежується суворими критеріями для забезпечення однорідності вибірки [23].

Журнал (від франц. journal – щоденник, газета) – періодичне видання, що виходить регулярно (щотижня, раз на два тижні, щомісяця і т. д.) окремими випусками, які містять статті суспільно-політичної, наукової, літературознавчої та іншої тематики, написані, як правило, різними авторами, а також художні твори, тощо. За змістом, характером і призначенням журнали бувають політичні, наукові, науково-популярні, літературні, методичні, галузеві, дитячі, молодіжні, ілюстровані та ін [7].

Журнал досліджень – систематичний запис процесу дослідження, який включає нотатки, спостереження, дані та висновки, зроблені під час роботи над проектом [44].

Журнальна стаття – твір порівняно невеликого розміру будь-якого змісту, надрукований в журналі [7].

Завдання діяльності – це потреба, яка виникає за певних умов і може бути реалізована завдяки визначеній структурі діяльності [57].

Завдання дослідження – це сукупність конкретних цільових установок, які спрямовані на аналіз і вирішення проблеми. Вони розкривають зміст предмета дослідження, визначають засоби досягнення поставленої мети і мають узгоджуватися з гіпотезами [27].

Завдання наукового дослідження – це деталізований перелік дій, які повинні бути проведені в ході наукового дослідження з метою реалізації його мети [36].

Завершальна стадія науково-дослідного процесу – стадія узагальнення, апробації та реалізації результатів дослідження [52].

Загальні гіпотези – гіпотези, які є фундаментом побудови основ наукового знання, у них висловлюється припущення про закономірності різного роду зв'язків між явищами [23].

Загальнодоступні відомості – відомості, що містяться у джерелах інформації, з якими будь-яка особа може ознайомитися або про зміст яких може дізнатися законним шляхом [46].

Загальнонаукові методи – це методи, які використовують в усіх або в переважній більшості наук, оскільки будь-яке наукове відкриття має не лише предметний, але й методологічний зміст, спричиняє критичний перегляд прийнятого досі понятійного апарату, чинників, передумов і підходів до інтерпретації матеріалу, що вивчається [10].

Задача наукова – дослідницьке завдання, що вирішується шляхом встановлення невідомих раніше закономірностей, особливостей чи явищ [56].

Задача ідентифікації (опису) – математичний опис призначених зв'язків між вхідними, змінними і вихідними характеристиками процесів [10].

Закон – філософська категорія, що відображає істотні, загальні, необхідні, стійкі, повторювані відношення залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності, що впливають з їхньої сутності [56].

Засіб діяльності – об'єкт, що опосередковує вплив суб'єкта на предмет діяльності (те, що звичайно називають «знаряддям праці»), і стимули, що використовуються у певному виді діяльності [17].

Засоби науки – методи мислення, емпіричного дослідження, а також технічні засоби [56].

Захист інформації – сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї [6].

Захист права власності – це застосування правових засобів для усунення або запобігання порушенню цього права. Здійснюється в установленому законодавством адміністративному або судовому порядку. У разі встановлення факту порушення порушник може бути притягнутий до дисциплінарної, цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності [36].

Заявка – це сукупність документів, складених відповідно до вимог чинного законодавства, що подаються до компетентного органу на видачу охоронного документа [38].

Заявник – це фізична або юридична особа, що подає заявку на видачу охоронного документа [57].

Збірка – видова назва видань авторських творів, пройнятих спільною чи близькою тематикою або зібраних за хронологічним принципом [4].

Збірник – 1) видання, яке складається із окремих робіт різних авторів, присвячених одному напрямку, але з різних його галузей [56]; 2) видання, яке охоплює ряд творів одного (авторський) або кількох (колективний збірник) авторів. Виділяють альманахи, антологію, хрестоматію [39].

Збірник наукових праць – збірник матеріалів досліджень, виконаних у наукових установах, навчальних закладах та наукових товариствах, присвячений певній проблемі, що розкривається з різних сторін різними авторами [27].

Звіт – огляд або зведення даних про діяльність організації чи особи за певний період (в усній або письмовій формі) [7].

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у вищому навчальному закладі на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації [27].

Знання – це перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відбиття у свідомості людини [7].

Змінна залежна – змінна, яка вимірюється або спостерігається в експерименті для оцінки впливу незалежної змінної [23].

Змінна незалежна – змінна, яка змінюється або контролюється експериментатором для дослідження її впливу на залежну змінну [23].

Змінні контрольовані – змінні, які утримуються на постійному рівні для уникнення їх впливу на результати експерименту [23].

Змінні конфондуючі – змінні, які можуть вплинути на залежну змінну і спотворити результати експерименту, якщо їх не контролювати [23].

Змінним фактором називають контрольовану (вимірювану) змінну величину, що набуває на певний проміжок часу сталого значення [23].

Зміст – 1) все те, що можна сприйняти; або сприйняти і осмислити; або сприйняти, осмислити і оцінити [49]; 2) перелік назв глав, статей, розділів тощо відповідно до їх розташування у виданні, з точним зазначенням сторінок, на яких вони вміщені; подається на початку або в кінці видання [7].

Зміст поняття – сукупність ознак, які об'єднані в цьому понятті [22].

З'їзд – є найбільш високою і представницькою формою спілкування, носить національний або міжнародний характер [15].

Знання – перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відображення у свідомості людини; це ідеальне відтворення в мовній формі узагальнених уявлень про закономірні зв'язки об'єктивної реальності світу [27].

Зовнішнє рецензування – оцінювання наукових робіт незалежними експертами для забезпечення якості та етики публікацій [39].

Ідеал (від франц. *ideal*) – взірець досконалості будь-чого в будь-якій сфері, що виробляється мисленням людини у відповідних суспільних умовах [4].

Ідеалізація – конструювання об'єктів, яких немає в дійсності або які практично не здійснились, наділення об'єктів властивостями, які відповідають ідеалу [56].

Ідейний плагіат – використання чужих ідей без належного визнання [49].

Ідентичність (від лат. *identicus* – однаковий, тотожний) – тотожність, рівнозначність предметів або понять [4].

Ідея – (від грец. *idea* – начало, основа, первообраз) – продукт людського мислення, форма відображення дійсності, яка відрізняється від інших форм мислення тим, що в ній не тільки відображається об'єкт вивчення, а й міститься усвідомлення мети, перспективи пізнання і практичного перетворення дійсності [27].

Ідея наукова – інтуїтивне пояснення явища без проміжкової аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок [24].

Ієрархія (від грец. *hieros* – священний і влада) – розташування частин або елементів цілого в послідовності від вищого до нижчого [17].

Ілюзія (від лат. *illisio* – жарт, висміяння, іронія, обман) – 1) хибне уявлення про щось; викривлене сприйняття дійсності [10]; 2) перен. нездійсненна мрія, надія [4].

Ілюстрація – пояснення словесної інформації наглядними прикладами (зображеннями) [50].

Імплікаційна шкала – шкала виміру та оцінки отриманих даних, які градуються за кількістю або інтенсивністю ознак [23].

Імпліцитно – заплутано, сплутано, опосередковано (міститься в даному міркуванні) [55].

Індекс (від лат. *index* – покажчик, список, перелік, каталог) – 1) список, покажчик, перелік чогось [4]; 2) цифровий показник

послідовних змін якогось економічного явища [10]; 3) система умовних позначень (буквенних, цифрових), напр., бібліотечно-бібліографічний, поштовий тощо [33].

Індекс Хірша (h-індекс) – визначає продуктивність окремого ученого чи наукового колективу на основі співвідношення кількості публікацій до кількості цитувань цих публікацій [6].

Індекс цитувань (Science Citation Index, SCI) – ключовий показник, уведений Інститутом наукової інформації (Institute for Scientific Information, ISI), що активно використовується світовою науковою громадою з метою оцінювання результативності роботи вчених і наукових колективів. Також він показує вплив окремих учених чи організації на світову науку, оцінюючи якість проведених наукових досліджень [6].

Індетермінізм (від лат. *in* – префікс на позначення заперечення і *determinare* – обмежити) – вчення і методологічна позиція, які заперечують загальну закономірність і причинно-наслідковий зв'язок явищ у природі і суспільстві [7].

Індукція – 1) метод дослідження та спосіб міркування, при яких загальний висновок будується на основі часткових посилок [56]; 2) хід наукової думки від конкретного знання до загальних положень [49]; 3) метод дослідження та спосіб міркування, при яких загальний висновок будується на основі часткових посилок [23].

Інженерія – галузь діяльності, що здійснює моделювання, діагностику, проектування, конструювання, регулювання систем різної природи та управління ними [50].

Інновації – (від англ. – нововведення) – запровадження нових форм організації праці й управління, що охоплює не тільки окреме підприємство, а й їхню сукупність [10].

Інноваційне мислення – одна з форм прояву наукового мислення на теоретичному, прикладному, галузевому та господарському рівнях [38].

Інструментарій дослідження – набір методів, технік і засобів, що використовуються дослідником для збору, обробки та аналізу даних [55].

Інтелект (від лат. intellectus – пізнання, розуміння) – спосіб мислення, раціонального пізнання (на відміну від емоційних здібностей, як от: воля, інтуїція, уява тощо) [10].

Інтелектуальна власність – 1) система відносин, що виникають з приводу привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науково-технічних, літературних та мистецьких творах; сукупність виключних прав особистого немайнового і майнового характеру на результати творчої інтелектуальної діяльності; санкціоновані суспільством та державою поведінкові відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності у науково-технічній, літературній та мистецькій сферах [57]; 2) основний штатний склад працівників установ, підприємств, професійних і суспільних організацій, усіх галузей економіки [10].

Інтервал (від лат. intervallum – проміжок (часу), відстань) – перерва, проміжок, пауза, відстань [4].

Інтерв'ю – метод збору даних, що передбачає безпосереднє спілкування дослідника з респондентом для отримання необхідної інформації [17].

Інтернет – це всесвітнє об'єднання регіональних і корпоративних мереж, що створюють єдиний інформаційний простір завдяки використанню стандартних протоколів передачі інформації [27].

Інтерпретація (від лат. interpretation – тлумачення, пояснення) – сукупність значень (смислів), що надаються тим або іншим елементам (висловлюванням, символам, формулам і т. д.), певній теорії – найчастіше це значення використовується в математиці, логіці, теорії пізнання, методології науки [4].

Інтерпретація даних – процес аналізу та пояснення значення отриманих результатів дослідження, їхнього контексту та можливих наслідків [23].

Інтуїція – 1) метод логічного мислення, при якому загальні висновки робляться на основі аналізу окремих випадків або спостережень [18]; 2) спроможність безпосереднього розуміння істини. Результати інтуїтивного пізнання з часом логічно доводяться і перевіряються практично [56].

Інформативний реферат – короткий письмовий виклад однієї наукової праці, що стиснуто висвітлює її зміст [46].

Інформатика – наукова дисципліна, що вивчає структуру і загальні властивості наукової інформації, а також закономірності всіх процесів наукової комунікації [10].

Інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, побудованих на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки [6].

Інформатизація освіти – удосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що дасть можливість вирішувати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. Серед них – індивідуалізація навчання, організація систематичного контролю знань, можливість враховувати психофізіологічні особливості кожної дитини тощо. Результатами інформатизації освіти мають бути: розвиток інформаційної культури людини (комп'ютерної освіченості); розвиток змісту, методів і засобів навчання до рівня світових стандартів; скорочення терміну та підвищення якості навчання і тренування на всіх рівнях підготовки кадрів; інтеграція навчальної, дослідницької та виробничої діяльності; удосконалення управління освітою; кадрове забезпечення усіх напрямів інформатизації України шляхом спеціалізації та інтенсифікації підготовки відповідних фахівців. Першочерговим завданням є створення глобальної комп'ютерної мережі освіти та науки [6].

Інформаційне забезпечення – процес задоволення потреб конкретних користувачів в інформації, заснований на використанні спеціальних методів і засобів її одержання, обробки, нагромадження і видачі [10].

Інформаційний продукт – сукупність уніфікованих інформацій та послуг, поданих у стандартизованому вигляді [6].

Інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів [56].

Інформація – 1) дані, які являються для людини новими [10]; 2) є засобом спілкування між людьми і відображає її суспільні та виробничі взаємовідносини, а також різноманітні прояви матеріального світу [19]; 3) будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [6].

Інформаційна діяльність – сукупність процесів одержання, збирання, аналітико-синтетичної переробки, зберігання, пошуку та розповсюдження інформації (а також інших допоміжних процесів, які забезпечують ці основні процеси), що використовується комунікаційними посередниками (соціальними інститутами або людьми, які виконують посередницькі функції між джерелом інформації (автором твору чи документом) та її споживачами). Для вчених, науковців інформаційна діяльність є невід'ємною складовою творчого процесу, одним із важливих обов'язкових елементів наукового дослідження [27].

Інформаційний підхід полягає в тому, що під час вивчення будь-якого об'єкта, процесу чи явища в природі чи суспільстві, перш за все виявл ІНФОРМЕТРІЯ (англ. informetrics) – це напрям метричного дослідження, пов'язаного з інформатикою, зокрема бібліометрією (бібліографії, бібліотеки та ін.), наукометрією (наукова політика, аналіз цитування, оцінка дослідження та ін.), вебометрією (метрики мережі, інтернету або інших соціальних мереж. яють найхарактерніші для нього інформаційні аспекти [27].

Інформетрія (англ. informetrics) – це напрям метричного дослідження, пов'язаного з інформатикою, зокрема бібліометрією (бібліографії, бібліотеки та ін.), наукометрією (наукова політика, аналіз цитування, оцінка дослідження та ін. [11]; 2) вебометрією (метрики мережі, інтернету або інших соціальних мереж; 3) Інформетрія вивчає математичні, статистичні методи і моделі та їх використання для кількісного аналізу структури й особливостей наукової інформації, закономірностей процесів наукової комунікації, включаючи виявлення самих цих закономірностей.

Характерною особливістю інформетрії є те, що її основна мета – здобуття наукового знання безпосередньо з інформації [27].

Істина – вірне, адекватне відображення предметів і явищ дійсності, відтворення їх так, як вони існують поза межами нашої свідомості. Істина об'єктивна за змістом, але суб'єктивна за формою, як результат діяльності людського мислення [56].

Істина абсолютна – знання, які тотожні своєму предмету і які не спростовуються подальшим розвитком пізнання та практики [56].

Істина відносна – знання, яке в принципі правильно, але не повно відображає дійсність [56].

Істина об'єктивна – знання про дійсність, які не залежать від людини [56].

Істинні знання існують як система принципів, закономірностей, законів, основних понять, наукових фактів, теоретичних положень і висновків. Тільки істинне наукове знання є об'єктивним, правильно відображає дійсність, допомагає людині перетворити і спрогнозувати подальший її розвиток [27].

Історичний метод – дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей [11].

Кандидат наук – перший науковий ступінь в Україні та деяких інших країнах, що присуджується особам із вищою освітою, які склали кандидатські іспити і захистили кандидатську дисертацію [4].

Кандидатська дисертація – кваліфікаційна наукова робота, яка містить: 1) нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для конкретного спрямування окремої галузі науки [10]; 2) нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, які в сукупності є суттєвими для розвитку конкретного напрямку окремої галузі науки [38].

Кандидатський мінімум – іспити, що складають аспіранти і здобувачі наукового ступеня кандидата наук, які готуються до захисту кандидатської дисертації [4].

Капіталізація – визначення вартості об'єкта оцінки на підставі очікуваного доходу від його використання [52].

Кар'єра – успішне просування в галузі суспільної, службової, наукової та іншої діяльності як по вертикалі, так і по горизонталі в межах своєї професії [11]; 2) успішне просування у громадській, службовій, науковій та іншій діяльності [46].

Каталог (грец. *katalogos* – список) – систематичний перелік книг, картин, музейних експонатів та інших предметів, складений для полегшення їх розшуку. Розрізняють каталоги: алфавітний, генеральний (центральный), службовий, спеціальний, предметний, систематичний, читацький. Зведені каталоги охоплюють фонди кількох бібліотек з метою кооперування зусиль у комплектуванні фондів та оперативного обслуговування читачів [24].

Каталог алфавітний – система карток з описом видання, розташованих в порядку алфавіту за прізвищем авторів та назвами публікації, незалежно від їхнього змісту [35].

Каталог бібліотечний – покажчик друкованих видань, які є в бібліотеці [23].

Каталог електронний – (скор.: е-каталог, англ. *e-catalog*) – каталог на електронному носії, який подає переважно зміст паперового каталогу та містить інформацію про продукти й послуги для клієнтів або ділових партнерів [7].

Каталог предметний – містить дані про наявну літературу з певного предмета та інформацію про її згруповані за предметними рубриками, які теж розташовані в алфавітному порядку [35].

Каталожний ящик – спеціальний ящик, пристосований для розстановки в ньому каталожних карток. Ширина і висота його обумовлені розміром стандартної каталожної картки. На лицьовій стороні кожного ящика зазначається зміст його [7].

Категорія – форма логічного мислення, в якій розкриваються внутрішні, суттєві сторони і відносини досліджуваних предметів. Категорії пов'язані з вирішенням основного питання філософії: відношення мислення та буття. Основні категорії: матерія, свідомість, рух, простір і час, якість і кількість, зміст і форма тощо [54].

Кар'єра – 1) успішне просування в галузі суспільної, службової, наукової та іншої діяльності як по вертикалі, так і по горизонталі в межах своєї професії [10]; 2) успішне просування у громадській, службовій, науковій та іншій діяльності [38].

Кафедра (грец. *каб'єбра* – сидіння, стілець) – у стародавніх Греції та Римі – місце для виступів риторів, філософів. В українських ВНЗ III і IV рівнів акредитації кафедра – базовий структурний підрозділ ВНЗ (його філій, інститутів, факультетів), що провадить навчально-виховну і метод. діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову, науково-дослідну та науково-технічну діяльність за певним напрямом. Кафедра створюється рішенням вченої ради ВНЗ за умови, якщо до її складу входять не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менше трьох з яких мають наук. ступінь або вчене звання [4].

Квазіексперимент – експеримент, у якому не всі змінні можуть бути повністю контрольовані, але використовується для дослідження причинно-наслідкових зв'язків [23].

Кваліфікація – ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок необхідних для виконання певного виду роботи. Кваліфікація ученого – поєднання ерудиції і творчих навичок у проведенні теоретичної та експериментальної роботи. Класифікація – багатоступеневий, розгалужений поділ логічного об'єму поняття, впорядкування об'єктів за сутнісними ознаками [35].

Кіберметрія – (англ. Cybermetrics) 1) аналіз потоків кіберінформації (усіх видів медіа-інформації) з використанням наукометричних, бібліометричних і інформаційних підходів. Область, що вивчає за допомогою бібліометричних методів властивості мережі Web, а також методологію дослідження World Wide Web (Вікіпедія) [6]; 2) наукова дисципліна, що займається кількісним аналізом нових можливостей по обробці інформації, що зберігається в електронному вигляді, і її візуалізації [6].

Класифікація – система співвідпорядкованих понять (класів, об'єктів) будь-якої галузі знання чи діяльності людини, як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів [35].

Кластерний аналіз – розподіл множин об'єктів, що розглядаються, на однорідні групи, або кластери [23].

Кліше (від франц. cliché, бук. відбиток) – 1) ілюстраційна друкована форма [16]; 2) шаблонна фраза, мовний штамп [4].

Ключове слово – слово, виділене з тексту як таке, що характеризує зміст даного тексту. Сполучення ключових слів є елементами інформаційної мови в пошукових системах [7].

Книга – друкований твір або рукопис, порівняно невеликого обсягу у вигляді з'єднання в одне ціле сторінок; один з могутніх засобів людського прогресу, невичерпне джерело людських знань [7]; 2) досить велике обсягом неперіодичне видання, у якому сконцентровано накопичені людством знання і досвід із певної галузі науки; книжкове видання обсягом понад 48 сторінок [27].

Колективне управління авторськими і суміжними правами – система управління, відповідно до якої суб'єкти названих прав передають спеціально створеним організаціям право

ведення переговорів щодо укладення угод про умови експлуатації творів, виконань та фонограм авторів різними категоріями користувачів, право надання дозволів та здійснення контролю за таким використанням, збирання відповідної винагороди та розподіл її між суб'єктами авторського права та суміжних прав, право виконання інших повноважень щодо забезпечення реалізації прав суб'єктів авторського і суміжних прав [37].

Колоквіум – це форма колективних зустрічей, де, як правило, обмін думками вчених різних напрямів, тобто це форма невимушеної дискусії, але де є офіційні доповідачі [7].

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар [46].

Комерційна таємниця – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які, як правило мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [36].

Комерційне (фірмове) позначення – позначення, яке дає можливість вирізнити особу, що виробляє або реалізує товари та послуги, з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності [48].

Компіляція (лат. compilatio – крадіжка, грабіж) – 1) неоригінальний, несамостійний твір (літературний чи науковий), запозичення чужих праць. Такий характер мають передусім науково-популярні твори, деякі види коментарів, словників тощо [35]; 2) наукова праця, яка розроблена на основі запозичених в інших авторів матеріалів без самостійного їх дослідження та обробки [56].

Компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат [35].

Комплекс (від лат. complexus – зв'язок) – сукупність зв'язків предметів, дій, явищ або особливостей, що складають одне ціле [38].

Комплексний підхід – створює можливість досліджувати ринкову ситуацію як об'єкт, що має різні прояви [47].

Композиція наукової роботи (від лат. compositio – складання, створення) – послідовність розташування її частин: основного тексту (глав і параграфів), довідково-супроводжувального апарату [7].

Комунікація (від лат. communicatio – зв'язок, повідомлення) – 1) спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення, інформація від однієї людини до іншої або кількох інших [10]; 2) масова комунікація – процес поширення інформації за допомогою технічних засобів [50].

Конгрес (нім. kongress від лат. congressus – зустріч, збори) – 1) з'їзд, нарада, що має здебільшого міжнародне значення [10]; 2) у деяких країнах найвищий законодавчий орган (парламент) [32]; 3) назва окремих політичних партій у деяких країнах [53].

Конкретизація – (від франц. conretisation) – 1) уточнення, вираження в конкретнішій формі [10]; 2) наведення конкретного прикладу [32].

Конспект (від лат. conspectus – огляд) – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, промови, лекції тощо [48].

Конкретнонаукова методологія – це сукупність ідей або специфічних методів певної науки, що є базою для розв'язання конкретної досліджуваної проблеми; це наукові концепції, на які спирається дослідник [27].

Конкретизувати (від франц. concretiserі лат. concretus – згущений) – робити більш наочним, уточнювати [32].

Конспект (від лат. conspectus – огляд) – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, промови, лекції тощо [7].

Конструктивний (від франц. constructif) – той, що стосується певної конструкції; необхідний для створення певної будови; засадничий, творчий [10].

Консультація (від лат. consultatio – звертання за порадою, прошу поради) – 1) порада, пояснення, настанова спеціаліста

[10]; 2) форма навчання, коли викладач проводить бесіду з учнями чи студентами, щоб розширити і поглибити їхні знання [47]; 3) нарада фахівців з якого-небудь питання [20]; 4) установа, що організує надання порад спеціалістами із певних питань (напр., консультація юридична, психологічна і т. ін.) [48].

Контекст (від лат. contextus – тісний зв'язок, з'єднання) – 1) уривок тексту, що має закінчену думку, необхідний для визначення сенсу певного слова або фрази, які входять до його складу [22]; 2) перен. у контексті – з урахуванням чого-небудь [4]; 3) це пряма калька з англійської, де слово content означає «зміст, вміст». Це збірний термін для будь-якої інформації, яка міститься в інформаційному ресурсі. Якщо мова йде про веб-ресурси, то чим якіснішим він буде, тим краще для просування сайту. Контент може бути постійним, а може регулярно поповнюватися [6].

Контент-аналіз – метод, який допомагає дати інтерпретацію змісту інформації через кількісні показники. Суть методу полягає в знаходженні і виділенні в тексті певних смислових понять, одиниць аналізу, що становлять інтерес для дослідника, а також визначенні частоти їх застосування в документі залежно від змісту [27].

Контент цифровий – цифрове наповнення, котре споживач може отримати через під'єднання до мережі Інтернет, або за допомогою інших зовнішніх каналів зв'язку, таких, як CD- чи DVD-диски, а також інші послуги, які споживач може одержати за допомогою мережі Інтернет [6].

Контракт (лат. contractus – угода) – договір, угода про взаємні обов'язки сторін. Вирізняються такі види: контракт на поставку продукції; контракт про виконання робіт та надання послуг; контракт за результатами творчої діяльності; контракт трудовий – особливий вид трудового договору, що укладається з окремими категоріями працівників у письмовій формі [36].

Контрафакт – незаконне копіювання або відтворення творів, захищених авторським правом [37].

Контрафакція – підробка; порушення авторського і суміжних прав у результаті відтворення і розповсюдження чужого твору,

порушення виключного права патентовласника, несанкціоноване використання товарних знаків тощо [47].

Контрольна група – група суб'єктів, яка не піддається дії незалежної змінної і використовується для порівняння з експериментальною групою [32].

Конференція (від лат. conferentia, confero – збираю в одне місце) – збори, нарада представників наукових, державних, освітніх та інших організацій, партій, держав тощо [10].

Конформізм (від лат. conformis – подібний, відповідний) – 1) пристосуванство, пасивне сприйняття норм і правил, панівних думок тощо, некритичне ставлення до загальників, тенденцій, авторитетів; 2) учення англіканської церкви [10].

Конфлікт інтересів – ситуація, коли особисті інтереси дослідника можуть вплинути на об'єктивність його наукової діяльності [46].

Конформізм (від лат. conformis – подібний, відповідний) – 1) пристосуванство, пасивне сприйняття норм і правил, панівних думок тощо, некритичне ставлення до загальників, тенденцій, авторитетів [10].

Концепт – це зміст поняття, чиста думка без його формови-яву, формоутворення [35].

Концептуальність – це визначення змісту, суті, смислу того, про що йде мова [16].

Концепція – система поглядів на будь-що, головна думка при визначенні мети та завдань дослідження шляхів його прове-дення. Проведений задум, конструктивний принцип різних видів діяльності [54].

Координація (від лат. – з, разом і розташування в порядку) – узгодження, зв'язок, приведення у певну відповідність окремих елементів [10].

Копілефт – концепція і практика використання законів автор-ського права для забезпечення неможливості обмежити будь-якій людині право використовувати, змінювати та розповсюджувати вихідний твір і твори, похідні від нього [32].

Копірайт (від англ. copyright – букв. право відтворення) – 1) знак охорони, застереження авторського права [10]; 2) право

автора якогось твору на авторське ім'я, право на його викорис-тання; авторське право [37].

Корекція (від англ. copyright – букв. право відтворення) – 1) знак охорони, застереження авторського права [48]; 2) право автора якогось твору на авторське ім'я, право на його викорис-тання; авторське право [11].

Кореляційний аналіз – це процедура вивчення співвідно-шення між незалежними змінними [23].

Корисна модель – результат інтелектуальної діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним вико-ристанням пристрою [13].

Креативність – творчість як вид діяльності; спрямованість на творення позитивного в умовах вільного вибору і творчої сво-боди [48].

Критерій (від грец. kriterion – ознака) – ознака істинності, на підставі якої дається оцінка, пізнання, керування, оптимізація і т. д. [35].

Критик (від грец. Kritikos) – 1) письменник, фахом якого є кри-тика творів літератури і мистецтва [4]; 2) особа, яка аналізує та оцінює дію, поведінку тощо інших людей [27].

Критика (від грец. kritike – здатність розрізняти) – 1) обго-ворення, аналіз із метою оцінити і виявити вади певного пред-мета чи явища [4]; 2) негативна думка про щось [10]; 3) аналіз та оцінка творів літератури та мистецтва [24].

Культура організації (корпоративна, організаційна, управлін-ська) – це спільні цінності, соціальні норми, настанови поведінки, що виробляються суспільством, підприємством, групою людей, що зобов'язують індивіда поводитися так, а не інакше без види-мого примусу [52].

Культурологічний підхід – завдяки широкій палітрі поняття культура та пізнавальним можливостям культурології – науки, що вивчає культуру як цілісність, дає можливість дослідити без-ліч природних, соціальних, екологічних, економічних, педагогіч-них, інформаційних та інших об'єктів і явищ як культурологічного феномена [27].

Курсив (від нім. kursiv – скоропис) – похилий друкарський шрифт, подібний до рукописних літер; використовується для виділення частини тексту [36].

Курсова робота – 1) робота студента, виконана як підсумок навчання на певному курсі. Сприяє розвитку ініціативи і самостійності, передбачає систематизацію, закріплення та розширення теоретичних знань студента, оволодіння навичками самостійної, теоретичної, експериментальної роботи, роботи з комп'ютерною технікою, користування літературними джерелами тощо [19]; 2) самостійне навчально-наукове дослідження здобувача, виконане з певного курсу або з окремих його розділів [27].

Курсовий плагіат – використання чужих робіт або їх частин в курсових проєктах без належного посилання [43].

Лабораторний експеримент – це дослідження в штучному середовищі, для чого об'єкт дослідження переноситься зі свого природного середовища в обстановку, що дає змогу досягти вищого ступеня точності в спостереженні за його поведінкою [56].

Лайк – кнопка, за допомогою якої публікація в інтернеті відзначається як вподобана, а сама позначка, натискання на таку кнопку [6].

Лекція (від лат. lectio – читання, lego – читаю) – 1) системний, послідовний виклад навчального матеріалу з будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки [4]; 2) публічний виступ на будь-яку тему [10]; 3) виклад певної дисципліни у вищих навчальних закладах під час усної розповіді викладача [21].

Лідер – людина, яка схильна до активності та виявляє її у межах фіксованої програми або діяльності у процесі пере-програмування і реалізації скоригованої програми, проєкту тощо. Лідер індивідуалізує активний вплив на досягнення значущих цілей за принципом «роби, як я», або виявляє активність у залученні партнерів до реалізації ідеї, програми, проєкту тощо і в їхній співорганізації [10].

Ліцензіар – фізична чи юридична особа, яка є власником охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності, виступає стороною в ліцензійному договорі як сторона, що надає іншій стороні (ліцензіату) право на використання об'єкта [37].

Ліцензія – дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що надається на підставі ліцензійного договору, адміністративного рішення компетентного державного органу або рішення суду [32].

Логіка (від грец. logike – слово, поняття, розум, роздумування) – 1) наука про закони та форми мислення [4]; 2) хід міркувань, побудова висновків [25]; 3) внутрішня закономірність, зумовленість, (напр., логіка розвитку подій) [43].

Логіка наукового дослідження являє собою сукупність таких складових, як пізнавальні завдання, структура інформації, необхідної для одержання рішення, засоби збирання й підготовки цієї інформації, процедури постановки завдань, пошуки їх вирішення та отримання результатів [45].

Логічне мислення – це здатність мислити точно й послідовно, не допускаючи суперечностей у своїх міркуваннях, та вміння виявляти логічні помилки [32].

Логін – ім'я облікового запису користувача в будь-якій формі. Вказується при реєстрації майже на кожному сервісі і є необхідною умовою для входу в свій акаунт. Логін слід зберігати в надійному місці і не втрачати його [6].

Лонгітюдний метод передбачає вивчення різних стадій розвитку певного явища протягом тривалого часу – 5–10 років і більше [20].

Магістерська робота – самостійне дослідження, виконане студентом на завершальному етапі навчання в університеті. Є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення про присвоєння кваліфікації [4].

Магістр – 1) у Стародавньому Римі посадова особа; пізніше в Європі – голова деяких світських і церковних установ; у деяких країнах учений ступінь, середній між бакалавром і доктором наук. Присуджується особам, які закінчили університет або прирівняний до нього навчальний заклад, пройшли додатковий курс навчання (1–2 роки), склали спеціальні екзамени й захистили магістерську дисертацію [10]; 2) назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення другого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти або другого циклу вищої освіти в болонській класифікації. Зазвичай реалізація магістерської освітньої/навчальної програми вимагає попередньої освіти на бакалаврському підрівні, циклі (у цьому разі потребує 60–120 кредитів ЄКТС). У певних випадках можлива інтегрована магістерська підготовка в межах двох етапів (підрівнів, циклів) на базі повної (завершеної) середньої освіти (сумарно 300–360 кредитів ЄКТС) [42]; 3) це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90–120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків [27].

Магістрант (від лат. *magistrandus* – навчаю) – особа, що склала екзамен на звання магістра, але ще не захистила дисертації [10].

Матеріали наукової конференції – неперіодичний збірник підсумків конференції, доповідей, рекомендацій та рішень [27].

Менеджер освіти – професійний керівник освіти, який прощов спеціальну підготовку з проблем управління [10].

Менеджмент – 1) це управління будь-яким соціальним об'єктом, володіння мистецтвом керувати, високий професіоналізм. У міжнародній практиці менеджмент – синонім управління соціально-економічними процесами в умовах організації [10]; 2) (від англ. – управління) – багатозначний термін, який означає: а) соціальний та економічний інститут, що впливає на підприємницьку діяльність, спосіб життя і сферу політики сучасного західного суспільства; б) сукупність осіб, зайнятих управлінською працею у сфері приватного і суспільного бізнесу; в) наукову дисципліну, що вивчає техніко-організаційні та соціальні аспекти управління суспільним виробництвом [20].

Метадані – додаткові дані, що надають контекст або інформацію про інші дані чи документи [37].

Мета діяльності – зумовлена певною потребою, для задоволення якої необхідні певні дії [32].

Мета дослідження – це очікуваний кінцевий результат. Мета визначає стратегію і тактику дослідження, загальну його спрямованість і логіку [1].

Мета методології науки – вивчення й аналіз методів, засобів, прийомів, за допомогою яких отримують нові знання в науці як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях пізнання [27].

Мета науки – опис, пояснення і передбачення процесів та явищ об'єктивної дійсності, які є предметом її вивчення, для використання їх у практичній діяльності людства. Мета науки – пізнання законів розвитку природи і суспільства, їх вплив на природу на базі використання знань з метою отримання корисних для суспільства результатів [27].

Метод (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) – спосіб досягнення мети, сукупність прийомів та операцій теоретичного,

практичного освоєння дійсності, спосіб певним чином організованої людської діяльності. Методи можуть бути: аналогій, гіпотетичний, закономірності, ідеалізації, індукції і дедукції, виключень, класифікації, контрольних запитань, моделювання, «мозкової атаки», нормативний, відбору, парадоксу, проб, ранжування, синтезу, систематизації, спрощення, фокусування, формалізації, екстраполяції, емпатії тощо [4].

Метод аналогії – висновок про предмет або явище, якого доходять на підставі його подібності з іншими, уже відомими [16].

Метод дослідження – засіб досягнення мети, пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку і розвитку. Спосіб відтворення досліджуваного об'єкту або предмету [56].

Метод експертних оцінок використовують для отримання змінних емпіричних даних. Проводять опитування спеціальної групи експертів (п'ять–сім осіб) з метою визначення певних змінних величин, необхідних для оцінки досліджуваного питання. Експертів підбирають за ознакою їхнього формального професійного статусу – посади, наукового ступеня, стажу роботи тощо [27].

Методи – це впорядкована система, у якій визначено їх місце відповідно до конкретного етапу дослідження, використання технічних прийомів і проведення операцій з теоретичним і практичним матеріалом у визначеній послідовності [27].

Методика – це вчення про особливості застосування окремого методу чи системи методів; системна сукупність прийомів дослідження; це система правил використання методів, прийомів і техніки дослідження [27].

Метод ідеалізації – мислене конструювання об'єктів, яких немає в дійсності, або які практично нездійсненні [36].

Метод наукового пізнання – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання [56].

Методика (від грец. *methodike*) – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату [35].

Методика експерименту – сукупність методів і прийомів, за допомогою яких буде виконане завдання дослідження [33].

Методи суміжних галузей науки – методи наукового дослідження, які є спільними для суміжних галузей науки [48].

Методи окремих галузей науки – це методи наукового дослідження, які використовують лише в окремо взятій галузі науки [14].

Методологічна основа дослідження – основне, вихідне положення, на якому базується наукове дослідження. Методологічні основи науки завжди існують поза цією наукою, за її межами і не виводяться із самого дослідження [27].

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб пізнання і *logos* – вчення) – 1) вчення про способи організації і побудови теоретичної і практичної діяльності людини [4]; 2) учення про методи дослідження, про правила мислення при створенні теорії науки; сукупність методів, способів, прийомів та їх певна послідовність, прийнята для наукового дослідження; основа розробки кожного наукового дослідження; це наука про структуру, логічну організацію, засоби і методи діяльності взагалі; учення про систему наукових принципів і способів дослідної діяльності; це концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [27].

Методологія дослідження – сукупність конкретних прийомів і способів для проведення будь-якого наукового дослідження [35].

Методологія науки – вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання [7].

Методологія наукового дослідження розглядає найбільш суттєві особливості й ознаки методів дослідження, розкриває їх за спільністю і глибиною аналізу; схема, план вирішення поставлених завдань наукового дослідження [27].

Методологія наукового пізнання – 1) учення про принципи, форми й способи науково-дослідницької діяльності [21]; 2) учення про принципи, форми і способи науково-дослідної діяльності [27].

Метод статистичного моделювання – це числовий метод розв'язування математичних задач за допомогою моделювання випадкових величин [33].

Методичні розробки – це праця інструктивно-виробничого характеру, у якій викладено рекомендації з питань проведення певних видів робіт, спрямованих на вдосконалення організації, управління виробництвом, персоналом тощо [27].

Мислення – 1) це опосередковане й узагальнене відображення в мозку людини суттєвих властивостей, причинних відношень і закономірних зв'язків між об'єктами або явищами [14]; 2) один з основних елементів наукової праці, опосередковане й узагальнене відображення в мозку людини суттєвих властивостей, причинних і закономірних зв'язків між об'єктами і явищами [27].

Міжнародний ідентифікатор стандартного імені (international standard name identifier, isni) – це міжнародний стандарт, сертифікований ISO, для ідентифікації мільйонів учасників творчих робіт та тих, хто активно працює з їхнім розповсюдженням, включаючи дослідників, винахідників, письменників, виконавців, візуальних творців, виконавців, виробників, видавців, агрегаторів тощо [6].

Міжнародний стандартний номер нотного видання (international standard music number, ismn) використовується для ідентифікації нотних документів, незалежно від того, чи вони доступні у продажі, прокаті, безкоштовному розповсюдженні, чи видані винятково з метою отримання копірайту тощо згідно з ISO 10957 [6].

Міжнародний стандартний номер книги (international standard book number, isbn) – універсальний ідентифікаційний код, який проставляється на книгах і брошурах незалежно від способу їх виготовлення, розповсюдження, тиражу та обсягу. ISBN супроводжує видання, починаючи з моменту його виготовлення. ISBN однозначно й безпомилково ідентифікує лише одне неперіодичне видання одного конкретного видавця, є неповторним і використовується тільки для цього видання. (Реєстрація ISBN для наукової інформації (монографії, книги, підручники, посібники, збірники конференцій та ін.) [6].

Мінімізація теорії (від лат. *minimus* – найменше) – добір мінімальної кількості понять, що утворюють основу нової теорії [57].

Мова – цілісна, складна система знаків: звуків, морфем, слів, речень, яка служить для називання предметів, явищ дійсності, є засобом спілкування, обміну думками [40].

Модель – це представлення реального об'єкта, системи або поняття у вигляді, що відрізняється від його реального стану існування [10].

Модель аналогова – це пристрій, в якому відбуваються фізичні явища, що мають однаковий з реальним об'єктом математичний опис, але різну фізичну природу [10].

Модель фізична – це зменшена (або збільшена) і спрощена копія реального об'єкта, виконана в заданому масштабі [10].

Моделювання (від франц. *modeler* – ліпити, формувати) – 1) метод пізнання явищ і процесів, що ґрунтується на заміні, теоретичній або експериментальній, об'єкта досліджень (оригіналу) подібним до нього (моделлю) [4]; 2) метод дослідження об'єкта, процесу, явища на моделях. Модель у широкому розумінні – це матеріальне або розумове уявлення об'єкта дослідження у більш доступному і сприятливому для вивчення образі, ніж сам оригінал [27].

Мозаїчний плагіат – змішування уривків тексту з різних джерел без належного цитування [47].

Молодий вчений – вчений віком до 35 років включно, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, або вчений віком до 40 років включно, який має науковий ступінь доктора наук [6].

Моніторинг (від англ. *monitoring* – спостереження) – спостереження, оцінка і прогноз системи або її навколишнього середовища [10].

Монографія – 1) наукове книжкове видання певного дослідження однієї проблеми або теми, що належить одному чи декільком авторам [56]; 2) виклад результатів усебічного вивчення однієї проблеми або теми, які належать одному авторові або невеликій групі авторів [10]; 3) надрукована ґрунтовна наукова праця теоретичного характеру, у якій усебічно висвітлено певну проблему

або окреме вузлове питання, що належить одному чи кільком авторам. У монографії використовують оригінальні результати власних досліджень і літературних джерел. Розрізняють два види монографій – наукові та практичні [27].

Монографія наукова – науково-дослідницька праця, предметом якої є вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми або теми з критичним його аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій (фіксує науковий пріоритет, забезпечує первинною науковою інформацією суспільство, слугує висвітленню основного змісту і результатів наукового, дисертаційного дослідження) [41].

Монтаж (від франц. *montage*, бук. – підйом, підймання) – 1) добір і з'єднання частин (елементів) в одне ціле; 2) у кіно, на телебаченні – добір і з'єднання окремих сцен та епізодів фільму, передачі в необхідній послідовності [10].

Н

Навчальна література – це підручники, навчальні посібники, навчально-методична література [10].

Навчальне видання – неперіодичне видання, що містить систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, у формі, зручній для викладання і вивчення [56].

Навчальний посібник – навчальне видання, що частково чи повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання [41].

Надійність – характеристика, яка вказує на здатність методу давати однакові результати при дослідженні однакових об'єктів у однакових умовах (забезпечувати відтворюваність результатів) [40].

Надійність експерименту – ступінь, до якого результати експерименту можуть бути відтворені при повторному проведенні за тих самих умов [20].

Нарада – це форма колективних контактів вчених і фахівців одного наукового спрямування [7].

Наука – система знань об'єктивних законів природи, суспільства і мислення, які отримуються і перетворюються в безпосередню продуктивну силу суспільства в результаті спеціальної діяльності людей [56].

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на отримання і виконання нових знань [56].

Наукова доповідь – 1) документ, що містить виклад результатів опублікованої науково-дослідницької роботи, або це публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання), одна з форм оприлюднення результатів наукової школи, можливості за короткий проміжок часу «увійти» в наукове товариство за умови яскравого виступу [17]; 2) літературно оформлена робота, яка ґрунтується на оригінальному матеріалі. Як правило, доповідь роблять в усній формі

в такій послідовності: коротка оглядова частина та визначення завдання дослідження; метод вирішення або нове положення, яке пропонує доповідач; основні результати, їх пояснення і висновки. Обсяг доповіді – до 0,75 друкованого аркуша [27].

Наукова експедиція – організаційна форма наукових досліджень, що передбачає подорож, поїздку, відрядження наукового працівника (групи наукових працівників) з метою здобуття емпіричних відомостей для отримання практичного досвіду та подальших теоретичних узагальнень у відповідній галузі наук [6].

Наукова етика – сукупність установлених та визнаних академічною спільнотою норм і правил поведінки працівників, зайнятих у сфері наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності [37].

Наукова і науково-технічна експертиза – діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз науково-технічного рівня об'єкта експертизи і підготовка обґрунтування висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів [46].

Наукова ідея – 1) форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності [7]; 2) інтуїтивне пояснення явищ без проміжної аргументації, без осмислення всієї сукупності зв'язків, на основі яких роблять висновки [27].

Наукова інформація – це одне із загальних понять науки, що означає певні відомості, сукупність якихось даних, знань тощо [35].

Наукова картина світу (НКС) – це сукупність загальних уявлень про структуру того чи іншого фрагмента об'єктивної реальності, що визначається даною наукою і лежить в основі теоретичної діяльності в даній науці [35].

Наукова комунікація – обмін науковою інформацією (ідеями, знаннями, повідомленнями) між ученими і фахівцями. Основними елементами є: комунікант, канал, реципієнт, зворотній зв'язок [27].

Наукова конференція – це збори наукових або практичних працівників (в останньому випадку конференція називається науково-практичною) [19].

Наукова концепція – це форма тлумачення основної ідеї теорії, система поглядів на певне явище, спосіб його розуміння й тлумачення [35].

Наукова монографія – це науково-дослідна праця, предметом викладу якої є вичерпне узагальнення теоретичного матеріалу з наукової проблеми або теми з критичним його аналізом, визначенням вагомості, формулюванням нових наукових концепцій. Монографія фіксує науковий пріоритет, забезпечує суспільство первинною науковою інформацією, слугує висвітленню основного змісту і результатів дисертаційного дослідження [27].

Наукова новизна – наукові результати, що оцінюються за такими критеріями, як: вперше отримано, удосконалено, здобуло подальший розвиток [4].

Наукова праця – вид наукової монографії, яка є засобом висвітлення основного змісту дисертації і є однією з основних публікацій за темою дослідження [41].

Наукова проблема – конкретне питання, що виникає, коли наявних знань не достатньо для вирішення конкретного завдання, і спосіб, за допомогою якого можна здобути відомі знання, невідомий [7].

Наукова (науково-технічна) продукція – науковий та (або) науково-технічний (прикладний) результат, призначений для реалізації [6].

Наукова публікація – це опублікований опис наукового дослідження, що містить аналіз сутності певної наукової проблеми, методи і результати її дослідження, науково обґрунтовані висновки [37].

Наукова репутація – визнання та повага, отримані дослідником за його внесок у науку, яке може бути підірване випадками плагіату [11].

Наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату [4].

Наукова стаття – 1) є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора, робить її матеріал надбанням фахівців [7];

2) основний вид оперативної публікації про нові дослідження з конкретної проблеми. Вона містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового дослідження, висвітлює конкретне окреме питання з теми дисертації, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням фахівців. Її обсяг – 0,25–1,0 друкованого аркуша [27].

Наукова творчість – це співтворчість на засадах колективного початку, наукове знання кристалізується у різноманітних контекстах спілкування – у партнерстві, діалозі, дискусії тощо [19].

Наукова тема – задача наукового характеру, яка потребує проведення наукового дослідження [56].

Наукова теорія – система абстрагованих понять та тверджень, що являє собою ідеальне відображення дійсності [49].

Наукова установа діє на підставі статуту (положення), що затверджують в установленому порядку [27].

Наукова школа – неформальна творча співдружність в межах будь-якого наукового напрямку висококваліфікованих дослідників, об'єднаних спільністю підходів [56].

Наукове абстрагування – його суть полягає у звільненні наших уявлень про предмет дослідження від часткового, нетипового, короткочасного, а знаходження в них суттєвого, постійного, типового [43].

Наукове видавництво – видавництво-юридична особа, основним видом діяльності якої є видавнича діяльність, спрямована на висвітлення результатів наукової, науково-технічної, науково-педагогічної, науково-організаційної діяльності, оприлюднення наукових результатів, представлення наукової (науково-технічної) продукції, а також досліджень у галузі теорії та методики науково-видавничої справи [6].

Наукове видання – видання результатів теоретичних та/або експериментальних досліджень, а також підготовлених науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів і літературних текстів. Воно призначене для фахівців і для наукової роботи [27].

Наукове відкриття – встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу [15].

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на їх різноманітні фактори, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом [56].

Наукове передбачення – прогноз, завбачення, провіщення певних явищ, за якими здійснюється спостереження, і базується на узагальненні теоретичних і експериментальних даних і обліку об'єктивних закономірностей розвитку цих явищ [20].

Наукове пізнання – це самостійна, цілеспрямована діяльність, яка складається з таких компонентів: пізнавальної діяльності спеціально підготовлених груп людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння; об'єктів пізнання; предмета пізнання; особливих методів та засобів пізнання; сформованих логічних форм пізнання та мовних засобів; результатів пізнання, що виражаються в законах, теоріях, наукових гіпотезах; цілей, що спрямовані на досягнення істинного пізнання [37].

Науковий апарат – це основні положення, котрі визначають спрямованість, логіку та умови підготовки і проведення дослідження [14].

Науковий документ – 1) носій, на якому зафіксовані наукові дані або науково-технічна інформація з обов'язковим посиланням на те, де, ким і коли він був створений [31]; 2) публікація результатів теоретичних та/або експериментальних досліджень, а також підготовка науковцями до публікації пам'яток культури, історичних документів і літературних текстів. Він відображає конкретну наукову ситуацію на всіх етапах наукового дослідження: від виникнення ідеї до створення, перевірки теорії та практичного її впровадження [27].

Науковий журнал – журнал, що містить статті та матеріали досліджень теоретичного або прикладного характеру, призначений переважно для фахівців певної галузі науки. За цільовим призначенням наукові журнали поділяють на: науково-теоретичні, науково-практичні та науково-методичні [28].

Науковий звіт – 1) являє собою документ, у якому містяться вичерпні відомості про виконане дослідження [33]; 2) включає

короткий виклад плану і програми закінчених етапів наукових робіт, детальну характеристику використаних методів. У звіті повідомляють про хід виконаної роботи, отримані нові наукові результати, висновки досліджень і відзначають питання, що залишилися невирішеними; подають пропозиції. До наукового звіту включають необхідні матеріали (таблиці, фотографії та ін.) як наукову аргументацію [27].

Науковий з'їзд – це зібрання представників цілої галузі науки в масштабі країни [50].

Науковий колектив – група людей, згуртованих дослідницькою програмою, реалізація якої забезпечується складною функціонально-рольовою структурою [29].

Науковий конгрес – це зібрання представників цілої галузі науки на міжнародному рівні [11].

Науковий напрям – сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямована на вивчення певних фундаментальних, теоретичних і експериментальних завдань у відповідній галузі науки. Науковий напрям – це наука або комплекс наук, у галузі яких проводять дослідження [27].

Науковий огляд – це текст, який містить синтезовану інформацію певного характеру з якогось питання або низки питань, вибрану з певної кількості спеціально відібраних для цієї мети первинних документів [5].

Науковий працівник – вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково-організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації [27].

Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо [6].

Науковий реферат – короткий усний або письмовий виклад наукової теми (питання), складений на підставі проведеного

наукового дослідження, огляду одного або кількох літературних джерел [17].

Науковий семінар – це обговорення порівняно невеликою групою учасників підготовлених ними наукових доповідей, повідомлень, проведене під керівництвом провідного вченого, фахівця [31].

Науковий стиль – один із стилів літературної мови, який використовують у науковій та освітній діяльності, науково-технічній творчості [19].

Науковий факт (від. лат. factum – зроблене) – складова наукового знання, що відображає об'єктивні властивості речей і процесів, на основі яких визначаються закономірності явищ, вибудовують теорії, формулюють закони [4].

Наукові закони – це головний елемент науки і являє собою філософську категорію, що відображає істотні, загальні, необхідні, стійкі, повторювані відношення та залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності, що впливають з їхньої сутності [26].

Наукові питання – це більш конкретні завдання наукового дослідження. Результати цих завдань мають не тільки теоретичне, але, в основному, практичне значення [27].

Науково-дослідний процес – організований комплекс дій, спрямований на одержання нових знань, що розкривають суть процесів і явищ у природі та суспільстві, з метою використання їх у практичній діяльності людей [41].

Науково-дослідна робота – це чітко організований комплекс дій, спрямований на отримання нових знань, які розкривають суть процесів, явищ у природі, суспільстві, з метою їх використання в практичній діяльності [27].

Науково-дослідний процес – організований комплекс дій, спрямований на одержання нових знань, що розкривають суть процесів і явищ у природі та суспільстві, з метою використання їх у практичній діяльності людей [6].

Науково-організаційна діяльність – діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності [6].

Науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III–IV рівня акредитації, пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю [4].

Науково-педагогічний працівник – вчений, який за основним місцем роботи займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III–IV рівня акредитації [4].

Науково-прикладний результат – 1) одержані під час проведення прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок нові або істотно вдосконалені матеріали, продукти, процеси, пристрої, технології, системи, нові або істотно вдосконалені послуги, введені в дію нові конструктивні чи технологічні рішення, завершені випробування, розробки, що впроваджені або можуть бути впроваджені в суспільну практику [10]; 2) нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. Науково-прикладний результат може бути у формі звіту, ескізного проєкту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка тощо [4].

Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проєктно-конструкторські, технологічні, пошукові та проєктно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання [4].

Науково-технічна інформація – відомості про документи і факти, отримані у ході наукової, науково-технічної, виробничої і суспільної діяльності [17].

Науково-технічні розробки – використання результатів прикладних досліджень для створення і відпрацювання моделей техніки (машин, пристроїв, матеріалів, продуктів), технологій

виробництва, а також удосконалення існуючої техніки. На етапі розробки результати, продукти наукових досліджень набирають такої форми, яка дає змогу використовувати їх в інших галузях суспільного виробництва [6].

Наукознавство – 1) розділ науки, який вивчає закономірності її функціонування і розвитку, структуру і динаміку наукової діяльності, взаємодію науки з іншими сферами матеріального і духовного життя суспільства [54]; 2) цілісна наука, яка вивчає закономірності розвитку науки, структуру і динаміку наукового знання та наукової діяльності, взаємодію науки з іншими соціальними інститутами та сферами матеріального і духовного життя суспільства [27]; 3) галузь досліджень, що вивчає соціальні, економічні й матеріально-технічні умови та закономірності розвитку науки, структуру й динаміку наукової діяльності [6].

Наукометрична база даних – бібліографічні та реферативні бази даних, що є інструментом для відстеження цитованості наукових публікацій. Також ці бази є пошуковими системами, що формують статистику і це характеризує стан і динаміку показників затребуваності, активності та індексів впливу діяльності окремих вчених і наукових організацій. Під «наукометричною базою даних відкритого доступу» розуміють таку наукометричну базу даних, що є некомерційною і забезпечує відкритий доступ користувачів до її ресурсів і сервісів [6].

Наукометрія – 1) галузь наукознавства, яка займається статистичними дослідженнями структури і динаміки наукової інформації [56].

Національні галузеві академії наук – Національна академія аграрних наук України, Національна академія медичних наук України, Національна академія педагогічних наук України, Національна академія правових наук України, Національна академія мистецтв України – це самоврядні наукові організації, засновані на державній власності, що є державними організаціями, створеними як неприбуткові державні бюджетні установи [6].

Неетичне авторство – вказання авторів, які не зробили значного внеску в роботу, або виключення тих, хто його зробив [48].

Некерованими факторами називають ті фактори, які важко або взагалі неможливо врахувати [23].

Неопублікований документ – не поданий для широкого (публічного) використання документ [40].

Неправильне цитування – неправильне або неповне посилання на джерело [57].

Нероздільним співавторством вважається таке співавторство, за якого неможливо виділити частину твору, що створена конкретним співавтором [20].

Несанкціоноване використання – використання чужих даних, методів або матеріалів без дозволу або належного посилання [45].

Неформальна наукова комунікація – це комунікація, що встановлюється між комунікантом (відправником) і реципієнтом (отримувачем) шляхом особистих контактів, зустрічей, бесід, телефонних розмов, листування тощо [27].

Новизна – властивість інформації, яка визначає кількість придатної для використання – незастарілої інформації. Критерієм її є період напівстаріння. У педагогічній практиці трактується як нове явище, яке відрізняється від масового досвіду за основними своїми характеристиками [10].

Ноу-хау – повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги особі, яка їх одержала [56].

О

Об'єкт (від лат. *objectus* – предмет) – 1) зовнішній світ, що існує поза нами, незалежно від нашої свідомості і є предметом пізнання, практичної дії суб'єкта [4]; 2) предмет, явище, на які спрямована якась діяльність (напр., об'єкт дослідження) тощо [28].

Об'єкт дослідження – 1) те, на що спрямована пізнавальна діяльність дослідника [7]; 2) уся сукупність відношень різних аспектів теорії та практики науки, яка є джерелом необхідної для дослідника інформації [27]; 3) це частина об'єктивної реальності, яка на певному етапі стає предметом практичної і теоретичної діяльності людини як соціальної істоти (суб'єкта) [35]; 4) явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження [56].

Об'єктивність – принцип пізнання, що ґрунтується на визнанні дійсності в її реальних закономірностях і загальних формах; відповідність об'єктивній дійсності, неупередженість [4].

Об'єкти оцінки – майно та майнові права, які підлягають оцінці [11].

Об'єкти права інтелектуальної власності – права на літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці [20].

Об'єкт наукового пізнання – це матеріальний світ і форми його відображення у свідомості людей [27].

Об'єктом винаходу, правова охорона якому надається згідно з цим Законом, може бути продукт (пристрій, речовина, штам мікроорганізму, культура клітин рослини і тварини тощо), процес (спосіб) [40].

Об'єктом корисної моделі, правова охорона якій надається згідно з цим Законом, може бути пристрій або процес (спосіб) [43].

Об'єктом наукового дослідження є певна частина дійсності – досить конкретний предмет чи явище, на які спрямовано наукову діяльність дослідника з метою пізнання їх суті, закономірностей розвитку і можливостей використання в практичній діяльності [46].

Обліково-видавничий аркуш – це одиниця обліку друкованого твору, що дорівнює, як авторський аркуш, 40 000 друкованих знаків прозового тексту, 700 рядкам віршованого тексту або 3000 см² рекламного ілюстрованого тексту [10].

Обрати модель – означає знайти вигляд функції, записати її рівняння, яке називають рівнянням регресії [23].

Обсяг поняття – це коло тих предметів, на які це поняття поширене [47].

Огляд (науковий) – науковий документ, що містить систематизовані дані з певної тематики, отриманий в результаті аналізу першоджерел і призначений для ознайомлення із сучасним станом певних наукових проблем і перспективами їх розвитку. **Аналітичний** огляд містить критичну оцінку інформації, поданої у досліджуваних матеріалах; **реферативний** огляд існує у вигляді реферату з використанням низки первинних документів; **тематичний** огляд складений на підставі аналізу первинних матеріалів, об'єднаних однією темою [4].

Ознаки – такі вияви особливостей змісту, форми, що, як правило, свідчать про шкідливість чи корисність предмета, явища і можуть бути сприйняті, осмислені та оцінені людиною як позитивні, негативні, цінні, небезпечні чи безцінні взагалі [49].

Ознаки науки – 1) наявність систематизованого знання (наукової концепції); 2) наукова проблема, об'єкт, предмет; 3) практична значущість [49].

Опис – найпростіший фактофіксуючий метод, результатом якого є знання про окремі сторони, ознаки, відношення предметів та явищ [35].

Описове дослідження (або інформаційне) – більш складний вид конкретного вивчення явища чи предмета. Метою цього

дослідження є отримання емпіричної інформації, що може дати відносно цілісне уявлення про досліджуване явище, його структурні компоненти, за допомогою яких можна перевірити висунуту гіпотезу, а в разі її підтвердження – зробити повний кількісний і якісний опис об'єкта [27].

Опитування – це метод отримання первинної соціологічної інформації, що ґрунтується на письмовому або усному зверненні до певної спільноти людей – респондентів – із запитаннями, зміст яких є проблемою дослідження на рівні емпіричних індикаторів; передбачає реєстрацію та статистичну обробку отриманих відповідей, а також їх теоретичну інтерпретацію [27].

Опонент (від нім. *opponent* і лат. *opponens* – той, що протиставляє, заперечує) – фахівець, який спростовує чи заперечує твердження доповідача, супротивника у диспуті [10].

Опціон – ліцензія, яка надає право ліцензіату на детальне ознайомлення з об'єктом інтелектуальної власності з метою прийняття рішення щодо доцільності здійснення угоди [40].

Оригінал (науковий) (від франц. *original* і лат. *originalis* – походження) – рукописний або друкований документ, підписаний автором або керівником відповідної установи, організації [4].

Оригінальність – новизна та унікальність наукової роботи або дослідження [48].

Організаційна структура науки – це сукупність усіх органів влади та наукових установ держави. Вищим науковим органом у державі є Національна академія наук (НАН) [27].

Освіта – процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивід, своєрідність цієї особистості [39].

Освітня діяльність – діяльність вищих навчальних закладів, що провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної 264 освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб [27].

Освітня (освітньо-професійна чи освітньо-наукова) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЕКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти [27].

Основне завдання науки – відкриття законів існування та розвитку природи, суспільства, мислення і процесу пізнання. Для реалізації такого завдання наука оперує такими методами: збір, аналіз, узагальнення фактів; систематизація отриманих знань; пояснення суті явищ і процесів; прогнозування подій, явищ і процесів; встановлення напрямків та форм практичного використання отриманих знань [10].

Основний зміст науки – теорія як система знань, яка виступає у формі суспільної свідомості і досягнень інтелекту людини та суспільна роль практичного використання рекомендацій у виробництві як основи розвитку суспільства [27].

Особливість розвитку науки – наступність досвіду і знань, єдність традицій і новаторства. Однією з форм її втілення є наукові школи, функціонування яких передбачає боротьбу думок, творчі дискусії та критику [40].

Остаточний план – це реферативний виклад розміщених у логічному порядку питань, за якими надалі буде систематизуватися увесь напрацьований матеріал [46].

Офіційний патентний бюлетень – це офіційне видання патентного відомства, яке містить публікації про права на об'єкти промислової власності відповідно до національного патентного законодавства або міжнародних договорів і угод з питань охорони промислової власності [43].

Охоронний документ – документ, що забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності [52].

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності – це процес визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності у грошовому вираженні [45].

П

Пам'ять – здатність до відтворення минулого досвіду, одна з основних здатностей нервової системи, що дозволяє тривалий час утримувати інформацію про події навколишнього світу та реакції організму [4].

Парадигма (від грецького *paradeigma* – приклад, взірець) – поняття сучасної науки, яке означає особливий спосіб організації наукових знань щодо того чи іншого бачення світу та відповідні зразки або моделі дослідження. Зміна парадигми розглядається наукою як революція [56].

Парадигма дослідження – загальновизнана модель або шаблон, який визначає підходи, методи та стандарти проведення дослідження у певній галузі знань [26].

Парадокс (у вузькому розумінні) – це протилежні твердження, для кожного з яких є переконливі аргументи [27].

Парадокс (у широкому розумінні) – це твердження, що різко розходиться зі загальноприйнятими, заперечує те, що вважається «безумовно правильним» [27].

Парфразування – перефразування тексту з іншого джерела з належним цитуванням [43].

Патент (від лат. *patens* – відкритий, явний) – 1) свідоцтво, яке видають винахідникові для засвідчення його авторства та виключних прав на винахід [10]; 2) документ, що надає якесь право або привілей [43].

Патентна грамота – офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику незалежно від кількості власників патенту [47].

Патентна документація – сукупність патентних документів [46].

Патентна інформація – будь-яка інформація, що міститься в патентних документах [38].

Патентна чистота – юридична властивість об'єкта техніки, що полягає в можливості його використання у певній країні без

порушення діючих на її території охоронних документів виключного права [40].

Патентний повірений – це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє їх інтереси перед судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами [52].

Патентовласник – фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкт промислової власності [43].

Патентоздатність – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин) [45].

Патентування – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові знаки, сорти рослин) [57].

Первинна інформація – це вихідна інформація, яка є результатом безпосередніх соціологічних експериментальних досліджень, вивчення практичного досвіду (це фактичні дані, зібрані дослідником, їх аналіз і перевірка) [7].

Перевірка гіпотез – процес оцінювання гіпотез шляхом збору та аналізу даних для визначення їхньої правдивості або помилковості [48].

Перекладний плагіат – переклад тексту з іншої мови без належного цитування [46].

Періодичне видання – це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки з викладом матеріалу в популярній доступній формі [56].

Персонал – (лат. *personalis* – особистий) – особовий склад організації, який працює за наймом і володіє певними ознаками. Суттєвою ознакою персоналу є наявність його трудових відносин з роботодавцем. Як правило, ці взаємовідносини оформлені трудовим договором (контрактом), хоча і не виключений варіант відсутності формального юридичного оформлення найму. В останньому випадку персонал позбавляється гарантій дотримання по відношенню до нього норм трудового законодавства [10].

Персональний профіль наукового працівника у наукометричних базах – дослідник, створивши особистий профіль у різних наукометричних системах, може відстежувати бібліографічні посилання на свої публікації, переглядати цитування, графіки цитувань своїх публікацій. Наукометричні платформи, реферативні бази, можуть бути потужним інструментом оприлюднення, розповсюдження та аналізу використання (цитування) результатів наукових досліджень. Використовуючи ці системи, можливо здійснювати кількісне і якісне оцінювання наукових результатів як окремих дослідників, так і наукових колективів чи організації. «Індекс-цитування» є своєрідною рейтинговою шкалою, що визначає кількісно-якісний внесок ученого в науку. Однак незважаючи на те, що цей критерій є формалізованим і, таким чином, ніби меншою мірою залежить від суб'єктивних впливів, усе ж його не можна визнати як єдино достовірний. Більшість експертів вважає, що індекс цитування – це лише один із показників наукового рівня, якого досяг вчений [6].

Підрахунок – це виявлення відмінностей між об'єктами матеріального світу або знаходження в них спільного за допомогою органів чуття чи спеціальних пристроїв [23].

Підручник – 1) навчальне видання із систематизованим викладом дисципліни (її розділу, частини), що відповідає навчальній програмі та офіційно затверджене як таке [41]; 2) підручники і посібники – неперіодичні видання, у яких містяться систематизовані відомості наукового і прикладного характеру, викладені в доступній формі як для викладачів, так і для здобувачів; книги, у яких викладено основи знань із певного начального предмета на рівні сучасних досягнень науки і культури [27].

Пізнання – це обумовлений перш за все суспільно-історичною практикою процес здобуття і розвитку знання, його постійне поглиблення, розширення, вдосконалення та відтворення [35].

Пілотажне дослідження – (анг. pilot – досвід, установка) – пробно-пошукове дослідження, що проводиться до початку активного застосування розробленого методичного апарата з метою його доопрацювання, уточнення. У процесі пілотажного дослідження встановлюється необхідний об'єм вибірки,

уточнюються деталі анкет, тестів, організаційні форми проведення дослідження тощо. Пілотажне дослідження – дуже важлива частина в планування будь-якого експериментально-психологічного і педагогічного дослідження; воно допомагає визначити головне направлення, принципи організації і методів основного дослідження, уточнює найбільш важливі гіпотези. Більш вживаним є термін «пошуковий експеримент» [10].

Пілотне дослідження – (анг. pilot – досвід, установка) – пробнопошукове дослідження, що проводиться до початку активного застосування розробленого методичного апарата з метою його доопрацювання, уточнення. У процесі пілотажного дослідження встановлюється необхідний об'єм вибірки, уточнюються деталі анкет, тестів, організаційні форми проведення дослідження тощо [52].

Піратство – відтворення опублікованих творів або фонограм будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція радіо телепередач без відповідного дозволу [40].

Плагіат (лат. plagio – викрадаю) – 1) зумисне привласнення авторства на чужий твір (літератури, живопису, науки тощо) в цілому або його частини. Особа, що постраждала від плагіату, має право на цивільно-правовий захист авторства, зокрема на відшкодування збитків, публікації в пресі про допущене порушення [36]; 2) недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне з творчою діяльністю та нормами моралі та закону, що охороняє авторське право [4].

Плагіаризм – ще один термін для позначення дій, пов'язаних з плагіатом [45].

Плагіат в інтернеті – копіювання текстів, зображень чи інших матеріалів з інтернет-джерел без належного посилання [46].

Плагіат у групових проєктах – привласнення результатів спільної роботи окремими учасниками без визнання внеску інших [13].

План (від лат. planum – площа) – 1) система взаємопов'язаних завдань, що визначають строки, порядок і послідовність

виконання програм, окремих робіт, операцій; порядок, послідовність викладу матеріалу [4]; 2) це «скелет» роботи, який компактно відображає, послідовність викладення матеріалу. Планом є складений у визначеному порядку перелік підрозділів (параграфів) та розширений перелік питань, які повинні бути висвітлені в кожному розділі [49].

План наукового дослідження – це сформований перелік назв окремих частин наукової роботи різного рівня, що забезпечує логічну послідовність викладу матеріалу наукового дослідження з метою виконання його завдань. Структура плану визначається обсягом і складністю дослідження [47].

План-проспект є реферативним викладенням розміщених в логічному порядку питань, за якими надалі буде систематизуватися весь зібраний матеріал [55].

Планування експерименту – 1) вибір та умов проведення дослідів, необхідних і достатніх для розв'язання поставленого завдання зі заданою точністю [23]; 2) детальний опис процедури проведення експерименту, включаючи методи, матеріали та послідовність дій [33].

Побічний доказ – логічний ланцюжок умовиводів і висновків, при яких доводиться помилковість відхилення тези, і на цій основі робиться висновок про його істинність [10].

Повідомлення – форма, в якій передається інформація в процесі комунікації; впорядкована послідовність відомостей (даних), призначена для передачі в комунікативно-інформаційному процесі (зокрема й науковому) [10].

Положення – це важливе твердження, ключова сформульована думка в науковому документі, теорії, що визначена на основі наукових фактів [48].

Понятійний апарат науки – сукупність основних понять [26].

Поняття – думка, що узагальнює та виокремлює предмети, явища за певними ознаками, відображає суттєві його якості, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта, сукупність поглядів на що-небудь [49].

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою установлення схожості чи відмінності між

ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження [16].

Порівняльний метод – загальнонауковий метод пошуку і виявлення схожості/розбіжності однотипових властивостей (ознак, змін, тенденцій розвитку) досліджуваних об'єктів на основі зібраних статистичних даних або емпіричних досліджень [32].

Порівняльно-історичний метод – спосіб дослідження різних явищ, при якому на основі встановлення подібності цих явищ по формі робиться висновок про їх генетичну спорідненість, тобто про їх спільне походження [10].

Посилання (виноска) – уривок, витяг з якого-небудь твору, на який посилаються у викладі, з точною назвою джерела (автор, назва праці, місце і час видання, сторінка) [10].

Посібник – видання, призначене на допомогу в практичній діяльності чи оволодінні навчальною дисципліною [41].

Посібник навчальний – навчальне видання, що доповнює або частково/повністю замінює підручник та офіційно затверджене як таке [41].

Посібник наочний – видання, зміст якого передається, в основному, зображувальними засобами [41].

Посібник практичний – виробничо-практичне видання, призначене практичним працівникам для оволодіння знаннями та навичками при виконанні будь-якої роботи, операції, процесу [41].

Постулат – це твердження, яке сприймається в межах певної наукової теорії, як істина без доказовості і виступає в ролі аксіоми [49].

Пошукова задача – знаходження найбільш ефективного шляху, що веде до задоволення вимог, які виникають, наприклад, під час оброблення нових деревних матеріалів [10].

Пошукові дослідження – пошук шляхів створення нової технології й техніки й нових способів, запропонованих на основі фундаментальних досліджень [10].

Пояснення – з'ясування особливостей ситуації, розкриття мотивів, причин певних процесів, явищ, подій [4].

Правило – умова, якої необхідно дотримуватися, виконуючи певну дію [4].

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності [40].

Праксеологія (від грец. πράξις – дія та грец. λογία – мова, вчення) – галузь досліджень, що вивчає людську діяльність, зокрема в аспекті її ефективності [10].

Практичне значення відображає пропозиції, які мають прикладне значення цих результатів у вигляді способів, пристроїв, схем, алгоритмів, класифікацій. Практичне значення має бути конкретним, зрозумілим, доступним, з акцентом на особливостях одержаних результатів та їх відмінності від відомих у літературі [32].

Практичний поради́к – видання, розраховане на самостійне оволодіння будь-якими виробничо-практичними навичками [41].

Предмет дослідження – 1) все те, що знаходиться в межах об'єкту дослідження у визначеному аспекті пізнання. Це досліджувані з певною метою властивості, ставлення до об'єкту. Конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття [56]; 2) тільки ті суттєві зв'язки та відношення, які підлягають безпосередньому вивченню в роботі, є головними, визначальними для конкретного дослідження. Предмет дослідження є вужчим, ніж об'єкт; включає сукупність властивостей і відношень об'єкта, опосередкованих людиною (суб'єктом) у процесі дослідження з певною метою в конкретних умовах. Предметом наукового дослідження можуть бути причини виникнення процесу або явища, закономірності його розвитку, різноманітні властивості, якості тощо [27].

Предмет науки – пов'язані між собою форми руху матерії або особливості їх відображення у свідомості людей [9]; наукове пояснення явищ природи і суспільства, зафіксоване людиною; отримання нових знань, використання їх у практичному освоєнні світу: пов'язані між собою форми розвитку матерії або особливості їх відображення у свідомості людини [27].

Представлення – це вторинний образ предмету чи явища, які в даний момент часу не діють на чуттєві органи людини, але обов'язково діяли раніше [7].

Презентація – це набір кольорових карток-слайдів спеціального формату до певної теми [36].

Препринт – наукове видання з матеріалами попереднього характеру, що публікують до виходу у світ видання, у якому вони мають бути вміщені [27].

Приватні гіпотези – гіпотези, які містять припущення, але про властивості одиничних фактів, подій, конкретних явищ [23].

Прикладні дослідження – спрямовані на визначення способів використання законів природи для створення нових і вдосконалення існуючих способів і засобів людської діяльності [43].

Прикладні наукові дослідження – наукова чи науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей [10].

Примусове авторство – ситуація, коли старші науковці вимагають включення свого імені до публікацій молодших колег без належного внеску [36].

Принцип – це правило, що виникло в результаті об'єктивно осмисленого досвіду [43].

Принципи – (від лат. principium – начало, основа) – вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань. Існують принципи: загального зв'язку, ієрархії, нормативності, оптимальності, розвитку, системності, управління, формалізації, цілісності та ін. [40].

Природничі науки (фізика, хімія, біологія, географія, астрологія та ін.) займаються вивченням закономірних властивостей та зв'язків (законів) живої і неживої природи; предметом вивчення є різні види матерії та форми їхнього руху, їх взаємозв'язки та закономірності [52].

Природний експеримент – це експеримент, коли дослідник не вибирає і не готує заздалегідь незалежну змінну, а також не здійснює активного втручання у звичайний хід досліджуваного процесу або явища, а тільки спостерігає за його ходом і чекає

поки в ньому самостійно виникне така ситуація, яка відіграє роль незалежної змінної [32].

Пристрій – це система розташованих у просторі елементів, певним чином взаємодіючих один з одним [48].

Причинно-наслідковий зв'язок – філософська категорія для позначення генетичного зв'язку явищ матеріального світу, із яких одне (причина) зумовлює інше (наслідок) [36].

Пріоритет – першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності [21].

Проблема (від грец. *problema* – задача) – знання про незнання, питання чи комплекс питань, що виникають у процесі пізнання і вимагають відповіді; у широкому значенні – складне теоретичне або практичне питання, яке потребує вивчення і вирішення; у науці – суперечлива ситуація, що виступає у вигляді різнорідних позицій у поясненні певних явищ, об'єктів, процесів і вимагає адекватної теорії для її вирішення [10].

Проблемна ситуація – інтелектуальне ускладнення людини, що виникає у випадку, коли вона не знає, як пояснити певне явище, факт, процес дійсності, не може досягти мети знайомим їй способом, що спонукає людину шукати новий спосіб пояснення або спосіб дії [45].

Провайдинг інновацій – це посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації інноваційних розробок через консалтинговий супровід, венчурне фінансування та інноваційне бізнес-проєктування з метою просування на ринок інноваційної продукції [22].

Прогноз (від грец. – передбачення) – ймовірне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі ситуації, становище того чи іншого явища у майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення [4].

Прогнозування – спеціальне наукове дослідження конкурентних перспектив розвитку будь-якого явища; процес наукового передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого й сучасного, систематична, науково-обґрунтована інформація про якісні і кількісні характеристики розвитку цього предмета чи явища в перспективі [35].

Програма (від грец. *programma* – оголошення, розпорядження, указ) – план діяльності; виклад основних положень і цілей діяльності політичних партій тощо; короткий виклад змісту навчальної дисципліни; упорядкована послідовність дій для ЕОМ, що реалізує алгоритм вирішення певних задач [4].

Програма дослідження – це документ, який регламентує всі етапи, стадії підготовки, організації та проведення конкретного дослідження. Програма дослідження виконує роль стрижневого кореня дослідження, зумовлюючи його змістовно-смыслову цінність, якість та надійність отриманої інформації [22].

Продукт – це будь-який штучно створений предмет, або речовий або інтелектуальний результат людської праці [26].

Продукт діяльності – те, що є результатом трансформації предмета в процесі діяльності [26].

Промислова власність – це вид інтелектуальної власності, що охоплює права на такі об'єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції [48].

Промислові дослідження – виконуються безпосередньо на виробництві, це дослідження надійності автоматичних ліній в деревообробці, вдосконалення процесів і обладнання для виготовлення деревостружкових плит та ін. [10].

Промислова придатність – здатність винаходу бути застосованим у промисловому виробництві [55].

Протокол – документ, в якому фіксуються результати роботи колегіальних органів [26].

Прототип – це найближчий за суттєвими ознаками до об'єкта винаходу аналог, відомий з існуючого рівня техніки. При виборі прототипу з кількох аналогів беруть до уваги кількість суттєвих ознак, що збігаються або близькі до ознак об'єкта винаходу, та технічний результат при використанні обох об'єктів. Ознаки прототипу використовують при складанні формули винаходу, де вони визначаються спільними з ознаками винаходу родовими поняттями [52].

Професіонал – майстер своєї справи; людина, що обрала роботу в будь-якій галузі постійним, основним своїм заняттям, перетворивши це заняття у професію, володіючи необхідними для цього заняття знаннями, розумінням справи й уміннями. В ряді країн професіоналами називають осіб вільних професій, дипломованих спеціалістів і високих посадових осіб в промисловості або комерції [10].

Процедури діяльності – технологія (спосіб, метод) одержання бажаного продукту [26].

Процес (спосіб) – сукупність прийомів, виконаних у певній послідовності чи з дотриманням певних правил [40].

Процес наукового дослідження – це сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення поставленої мети і отримання намічених наукових результатів [45].

Прямий доказ – логічний ланцюжок висновків і умовиводів, де останньою ланкою є теза [10].

Псевдонаука – діяльність або теорії, що претендують на науковість, але не відповідають науковим стандартам [13].

Публікація – (в перекладі з лат. “Publicato” – оголошую все-народно, оприлюднюю) – це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках) [27].

Публікація результатів – процес представлення результатів наукового дослідження у вигляді статей, доповідей або інших форм для обміну знаннями з науковою спільнотою [46].

Рандомізація – процес випадкового розподілу суб'єктів по групах для забезпечення рівномірного розподілу можливих впливових чинників [55].

Рандомізований контрольований дослід (RCT) – тип експерименту, в якому учасники випадково розподіляються між експериментальними і контрольними групами [40].

Рахунок – число, яке визначає кількісне співвідношення однотипних об'єктів або їхніх параметрів, що характеризують ті або інші властивості [10].

Раціоналізаторська пропозиція – пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, установи, міністерства, відомства, до якої вона подана, і передбачає зміну або удосконалення конструкції вибору; технології виробництва; складу матеріалу [32].

Раціональне пізнання – це опосередковане і узагальнене відображення в мозку людини суттєвих властивостей, причинних відносин і закономірних зв'язків між об'єктами та явищами [11].

Реальність (від лат. *realis* – дійсний) – те, що існує насправді; об'єктивна реальність; все існуюче, тобто матеріальний світ і всі його ідеальні продукти. Критерієм реальності об'єктів, процесів, подій, фактів, явищ, властивостей і т. д. виступає суспільна практика [4].

Регресійний аналіз дає змогу вивчити залежності однієї або декількох середніх величин від інших [33].

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [42].

Резюме (від франц. *resume*, від *resumer* – коротко викладати) – 1) короткий висновок, що містить основні положення

доповіді, промови, наукової праці, дискусії. Вказівка за зміст первинної роботи, гранично лаконічна, може бути у вигляді одного речення. Розміщується в кінці статті і містить інформацію оціночного характеру [56]; 2) анотація з елементами попереднього рецензування. Резюме, як і анотація, має акцентувати увагу на вузлових моментах роботи, що розглядають, а також відображати її композицію. Оскільки резюме носить оцінний характер, воно може бути позитивним і негативним [27].

Рейтинг (англ. rating – оцінювати, визначати клас, розряд) – ступінь популярності якоїсь особи, організації, гурти, їхньої діяльності, програм, планів, політики у певний час; виводять шляхом голосування, соціологічних опитувань, анкет, на основі чого визначається місце, яке вони посідають серед собі подібних [37].

Реліабельність – ступінь стабільності та послідовності результатів дослідження при повторному виконанні за тими ж умовами [23].

Релятивність – відносність людських знань [56].

Реплікація – повторне проведення дослідження для перевірки отриманих результатів [43].

Репозитарій – електронна база даних, де зберігаються наукові роботи та публікації [47].

Репост – вторинна публікація повідомлення, розміщеного іншим користувачем в соціальній мережі або блозі, з посиланням на джерело [6].

Репрезентативність – характеристика, яка вказує на здатність методу (методики) розповсюджувати (переносити) результати, отримані при дослідженні частини об'єктів на всі об'єкти, що входять до даної групи [23].

Ретроспективне дослідження – дослідження, що базується на аналізі минулих подій, даних або випадків з метою з'ясування взаємозв'язків або причинно-наслідкових зв'язків [48].

Реферат (від лат. refero – повідомляю) – 1) стислий письмовий або усний публічний виклад змісту однієї або кількох наукових праць, що стосуються певної проблеми чи літературного твору. Різновид – автореферат, тобто короткий виклад положень

наукового дослідження, власної праці, зокрема наукової чи літературної; стислий переказ її концепції з характеристикою методів і методики дослідження, зроблений письмово самим автором. Як правило, подається разом із дисертацією і публікується окремою брошурою [4]; 2) коротка форма викладу змісту якого-небудь окремого твору або певної проблеми на основі узагальнення різноманітних джерел інформації. Він має, як правило, науково-інформаційне призначення [27].

Реферативні видання – містять публікації рефератів з коротким викладом змісту первинного документа, фактичними даними і висновками [10].

Реферативний журнал – періодичне видання довідково-бібліографічного характеру, що містить інформацію про новітні досягнення з відповідних галузей знань, стисло передає основний зміст окремих видань, статей, електронних джерел тощо [4].

Рецензія – (лат. recensio – огляд, обстеження) – це вид наукової, літературної та художньої критики; науково-критична стаття, яка містить 240 розбір і критичну оцінку опублікованих статей, монографій, збірників праць тощо та дає аналіз досліджень і критичну оцінку їх викладу [27].

Рецензент – автор рецензії; той, хто спеціально пише рецензії, відгуки [26].

Рецензування – процес оцінки наукових робіт або статей експертами для визначення їхньої наукової цінності та придатності для публікації процес оцінювання наукових робіт іншими експертами в цій галузі [45].

Речовина – штучно створене матеріальне утворення, що є сукупністю взаємозалежних елементів [40].

Ринок праці – динамічна система, в якій взаємодіють роботодавці та наймані працівники і яка виконує основні функції регулятора руху робочої сили в господарстві країни. Основними компонентами ринку праці є: Попит на робочу силу і пропозицію робочої сили; вартість робочої сили; ціна робочої сили; конкуренція між роботодавцями та особами що отримують роботу, роботодавцями та найманими працівниками. Суб'єктами ринку праці

виступають: роботодавці та їх представники (спілки); працівники та їх представники (профспілки); держава та її органи (міністерство праці та соціального захисту населення, департаменти, комітети та департаменти з праці та зайнятості і т. д.). У вузькому розумінні ринок праці означає місце, де укладаються угоди між наймачами і продавцем робочої сили. Наймання робочої сили складний процес, і акт найму – тільки завершальний етап у довгому процесі кількісного та якісного визначення потреби наймача в робочій силі. Рішенням працівника про наймання передують тривалий процес прийняття рішення і вчинення певних дій. Тому термін ринок праці в зарубіжних джерелах замінюють адекватним поняттям «система зайнятості». Ринок праці буває зовнішній і внутрішній, відкритий і закритий [18].

Риторика (від грец. *rhetorike* – ораторське мистецтво) – наука красномовства [4].

Рівень техніки – сучасний ступінь розвитку конкретної галузі техніки, з якою порівнюють нові винаходи [52].

Робоча гіпотеза – гіпотеза, що висувається на першому етапі дослідження і є свого роду орієнтиром дослідницького пошуку [23].

Робочий план – це попередній план, що зазнав певних уточнень у процесі опрацювання наукової роботи. В ньому більш докладно розписуються проблеми, питання, думки до кожного пункту дослідження, джерела, на основі яких дослідник має намір розробляти відповідне питання [37].

Розвідувальне дослідження – це дослідження-проба методичного характеру, яке проводиться для отримання додаткової інформації про предмет і об'єкт дослідження, уточнення і коригування гіпотез, завдань та інструментарію [27].

Розробка – процес перетворення нової наукової та науково-технічної інформації у форму, придатну для впровадження в практику [48].

Розуміння – 1) це структурний елемент пізнання, в якому відображається сутність об'єкта і дається його всебічне пояснення [17]; 2) процес мислення, спрямований на виявлення істотних рис, властивостей і зв'язків предметів, явищ і подій дійсності [26].

Роялті – виплата ліцензійної винагороди шляхом періодичних відрахувань, які встановлюють у вигляді фіксованих ставок на базі розрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії (база роялті) і виплачуються ліцензіатом через певні проміжки часу [34].

Рукопис – оригінальний примірник письмового твору в тому вигляді, в якому його зафіксував автор [43].

Самоконтроль – інтегративна здатність аналізувати і оцінювати власну поведінку та діяльність із метою перевірки досягнутих результатів та приведенні їх у відповідність із поставленими цілями, суспільно значущими нормами, правилами, еталонами, а також суб'єктивними вимогами та уявленнями. Самоконтроль – невід'ємний регулятивний компонент будь-якої цілеспрямованої діяльності (ігрової, навчальної, виробничої). Що більш значущою є для особистості мета і що важче її досягнути, то більшу роль відіграють процеси самоконтролю [10].

Самоплагіат – повторне використання власних попередніх робіт без відповідного посилання або дозволу [49].

Самореалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і вияву своїх можливостей, нахилів, здібностей, якостей особистості, як одне з виражень соціальних потреб людини. Успішна самореалізація передбачає наявність сприятливих соціально-історичних умов розвитку особистості в тому чи іншому суспільному середовищі. Початком процесу самореалізації є перші етапи соціалізації індивіда [10].

Самостійна робота – навчальна діяльність студентів, спрямована на вивчення й оволодіння матеріалом навчального предмета без безпосередньої участі викладача [4].

Секретний винахід (секретна корисна модель) – винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці [46].

Семинар (від лат. *seminare* – розсадник) – форма групових занять із певної дисципліни або теми при активній участі слухачів, студентів, учнів [4].

Символ (від грец. – знак, пізнавальна прикмета) – ідея, образ або об'єкт, що має власний зміст і одночасно подає в узагальненій, нерозвиненій формі дещо інший зміст [4].

Симпозіум (від лат. *symposium*, грец. *symposion*) – 1) нарада з певного питання [4]; 2) у стародавніх греків і римлян – бенкет з музикою, розвагами, бесідою [26].

Синергетичний підхід полягає в дослідженні процесів самоорганізації та становлення нових упорядкованих структур. Він реалізується в дослідженні систем різної природи: фізичних, біологічних, соціальних, інформаційних, екологічних та ін. [27].

Синтез (від грец. *synthesis* – складання) – об'єднання раніше виокремлених частин у ціле, в якому протиріччя і протилежність послаблюються або знімаються [4].

Синтетичний плагіат – використання кількох джерел для створення нового тексту без належного цитування кожного з них [23].

Система (від грец. *systema* – утворення) – сукупність елементів, що перебувають у певних зв'язках один із одним і з середовищем, утворюючи при цьому певну цілісність, єдність [56].

Систематизація – це впорядкування набору інформації (зібраної, обробленої та проаналізованої) за певною структурою [44].

Систематизувати – приводити в певну систему, розташовувати у визначеному порядку, встановлювати певні закономірності [19].

Системний аналіз – це метод, в основі якого лежить поняття системи, під якою розуміють сукупність багатьох об'єктів, що характеризуються раніше визначеними властивостями з фіксованими між ними зв'язками. Це комплексне дослідження великих і складних об'єктів (систем) як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів і частин [27].

Системний підхід – 1) принцип пізнавальної і практичної діяльності, що ґрунтується на системному відображенні дійсності [4]; 2) аналіз результатів функціонування системи у різних ситуаціях, вивчення динаміки зміни цих результатів [14].

Складання зведеної таблиці – метод обробки даних, який дозволяє зводити великі обсяги даних у більш зрозумілий і стиснутий вигляд для аналізу [33].

Складання звітів – процес створення структурованих документів, що містять результати аналізу даних, висновки та рекомендації [19].

Словник – 1) довідкове видання, в якому матеріал подано за алфавітом назв предметів чи імен [7]; 2) довідкова книга, в якій наводяться в алфавітному порядку слова будь-якої мови з коротким поясненнями їх значення (тлумачний словник) або з перекладом на іншу чи інші мови (мовний словник) [19].

Слово ключове – слово або словосполучення, що найбільш повно відображає зміст і суть наукової праці або її частини [4].

Службовий винахід – винахід, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків або за дорученням роботодавця-винахідника [48].

Софізми – навмисно побудовані свідомо помилкові логічні висновки [34].

Спеціалізація – складова спеціальності, що визначається вищим навчальним закладом та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програму підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти [27].

Спеціальність – складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка [27].

Спеціаліст – 1) особа, яка досягла високої майстерності в чому-небудь, знавець чогось, фахівець [10]; 2) освітньо-кваліфікаційний рівень особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для відповідних посад у певній галузі господарства. Спеціаліста готують ВНЗ III та IV рівнів акредитації [42].

Список використаної літератури складається на основі робочої картотеки і відображає обсяг використаних джерел і ступінь вивчення досліджуваної теми, є «візитною карткою» автора роботи, його професійним обличчям, свідчить про рівень володіння навичками роботи з науковою літературою [27].

Співавторство – це спільна творча діяльність щодо створення твору [40].

Спостереження – це метод цілеспрямованого дослідження об'єктивної дійсності, в тому вигляді, в якому вона існує в природі

та суспільстві і доступна безпосередньо для сприйняття людиною без втручання в неї [56].

Сприйняття – це відображення в мозку людини властивостей предметів чи явищ, які сприймаються його органами чуття в якийсь відрізок часу і формують первинний чуттєвий образ предмету, явища [7].

Стандарт (від англ. standard – норма, зразок, мірило) – в широкому значенні: зразок, еталон, модель; нормативно-технічний документ із стандартизації, що встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації, затверджується компетентним органом [4].

Стандарти – це нормативні документи, в яких встановлені єдині вимоги до основних властивостей будь-якої продукції або виду робіт [54].

Стандартизація даних – процес перетворення різних форматів даних у єдиний стандарт, що дозволяє їх легко порівнювати та аналізувати. Це включає нормалізацію, корекцію помилок та усунення дублювань для забезпечення цілісності та узгодженості даних [11].

Сталий фактор – це фактор який не змінює свого значення протягом усього експерименту [32].

Статистика (від лат. status – держава) – вид суспільної діяльності, спрямований на отримання, обробку й аналіз інформації, що характеризує політичні закономірності суспільства в усьому різноманітті, у нерозривному зв'язку з якісним змістом; галузь суспільних наук, де подаються загальні питання виміру й аналізу масових кількісних відношень і взаємозв'язків [4].

Стаття – основна форма письмової інформації для фахівців, які працюють в одній або суміжних галузях науки [27].

Створення теорії – це найбільш висока форма узагальнення і систематизації знань. Вона є сукупністю основних ідей, понять, тлумачень у тій чи іншій галузі науки, об'єднаних в одну достовірну систему знань про об'єкт теорії [27].

Стиль (від лат. stilus, грец. stylos – паличка для письма) – 1) індивідуальна манера, своєрідні ідейно-художні особливості митця; функціональний різновид літературної мови (напр.,

науковий, художній, публіцистичний тощо) [4]; 2) особливості мовлення, побудова мовлення згідно з нормами синтаксису тощо [16].

Стирання авторства – навмисне виключення автора з переліку творців роботи [16].

Структура (від лат. *structura* – побудова, розміщення) – упорядкованість відношень, що зв'язують елементи системи і сприяють її рівновазі; спосіб організації системи, тип зв'язків [4].

Структура діяльності – включає предмет, засіб, процедури, умови, продукт діяльності [32].

Структура наукової роботи – титульний аркуш, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел [49].

Структурно-функціональний підхід полягає у виділенні в системних об'єктах структурних елементів (компонентів, підсистем) і визначенні їхньої ролі (функцій) у системі. Елементи і зв'язки між ними створюють структуру системи [27].

Суб'єкти наукової та науково-технічної діяльності – учені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III–IV рівнів акредитації, громадські організації у сфері наукової та науково-технічної діяльності [27].

Суб'єкт права інтелектуальної власності – творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до закону чи договору [37].

Субліцензія – письмове повноваження ліцензіата (надане зі згоди ліцензіара) на використання об'єкта інтелектуальної власності третьою особою [22].

Судження – 1) розумова дія, що реалізує ставлення мовця до змісту висловлюваного [4]; 2) це форма думки про певний предмет чи явище [35]; 3) елементарний найпростіший структурний елемент вираження змісту розуміння, така логічна форма мислення, в якій стверджується або заперечується щось стосовно об'єкта пізнання [22].

Суміжні права – права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права).

Охорона об'єктів суміжних прав здійснюється без шкоди охорони творів авторським правом [45].

Сумлінність у дослідженнях – дотримання чесності, об'єктивності та відповідальності у проведенні та публікації досліджень [22].

Суспільне надбання – об'єкти інтелектуальної власності, строк дії прав на які закінчився [55].

Суспільні науки (економічні, філологічні, філософські, логічні, психологічні, історичні, педагогічні та ін.) вивчають різноманітні сторони суспільного життя, закони функціонування та розвитку суспільного організму; предметом вивчення є дослідження соціально-економічних, політичних та ідеологічних закономірностей розвитку суспільних відносин [43].

Сутність – те найважливіше, найцінніше чи найсуттєвіше в змісті, формі, ознаках чи функціях предмета, істот, явища і т. ін., що складає його найвищу значимість і цінність (на момент пізнання його людиною або й взагалі) [10].

Сходження від абстрактного до конкретного – це загальна форма руху наукового пізнання, закон відображення дійсності і мислення. Згідно з цим методом мислення бере свій початок від конкретного в дійсності до абстрактного в мисленні і від нього – до конкретного в мисленні [27].

Схема (від грец. *schema* – вид, форма) – 1) умовне креслення, що розкриває принцип побудови або функціонування чогонебудь [4]; 2) зображення або опис у загальних рисах; попередній план [26]; 3) абстрактне, спрощене зображення чогонебудь, загальна готова формула [41].

Т

Таблиця – перелік даних, числових даних, зведених у визначену систему, розміщеним по графам [10].

Талант (від грец. talantos – вага, терези) – 1) у Стародавній Греції – вагова й грошово-вагова одиниця [4]; 2) природна обдарованість людини, здібність до творчої діяльності [53].

Творчість – діяльність, що сприяє появі нової якості; виявляється у будь-якій сфері (науковій, художній, політичній, комунікаційній, науково-технічній і т. д.), де створюється, відкривається, віднаходиться щось нове [4].

Теза (від грец. thesis – положення, твердження) – коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення, монографії, дисертації [4].

Тези доповіді – це опубліковані на початку наукової конференції матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді [7].

Тезаурус (від грец. thesauros – скарб) – 1) тип словника, що подає лексичний склад мови в повному обсязі [4]; 2) в інформатиці – повний систематизований набір даних у будь-якій сфері знання, що дозволяє людині або обчислювальній машині орієнтуватися в ній [26].

Текстовий плагіат – копіювання тексту з джерела без належного цитування [46].

Тема (від грец. thema – основа, положення) – предмет судження, зображення, дослідження, обговорення (напр., тема дисертації, лекції і т. д.), наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження [4].

Тема дослідження – методологічна характеристика дослідження; відображає проблему в її характерних рисах, окреслює межі дослідження, конкретизуючи основний задум та створюючи передумови успіху роботи в цілому [39].

Тема наукового дослідження відображає проблему в її характерних рисах, і таким чином окреслює межі дослідження,

конкретизуючи основний задум та створюючи передумови успіху роботи в цілому [34].

Тенденція (від лат. tendere – спрямовую) – напрямок розвитку будь-якого явища або процесу, певні зміни неоднозначного характеру [4].

Теорія (від грец. theoria – розгляд, міркування, вчення) – 1) система достовірних знань про дійсність, що описує, пояснює, передбачає явища конкретної предметної галузі [10]; 2) вчення, система ідей або принципів, висока форма узагальнення і систематизації знань, спрямованих на визначення того чи іншого явища. Це форма синтетичного знання, в межах якого окремі поняття, гіпотези і закони втрачають колишню автономність і перетворюються на елементи цілісної системи наукових знань [56]; 3) система знань, що описує і пояснює сукупність явищ певної частки дійсності і зводить відкриті в цій галузі закони до єдиного об'єднувального початку (витоку) [54].

Теорія наукова – система достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, що має струнку логічну структуру та діє цілісне уявлення про об'єкт [10].

Теорія пізнання (гносеологія) – вчення про природу пізнання та його можливості, основні закономірності, форми та методи пізнання людиною навколишньої дійсності [56].

Теоретичні методи дослідження – методи, мета яких полягає у встановленні закономірних зв'язків між явищами, формулюванні законів і закономірностей їх розвитку і на цій основі передбачені нових явищ [37].

Теоретичний етап дослідження пов'язаний з глибоким аналізом фактів, проникненням в суть досліджуваних явищ, з пізнанням та формулюванням в якісній та кількісній формі законів, тобто з поясненням явищ [47].

Теоретичний рівень дослідження – висунення і розвиток наукових гіпотез і теорій, формулювання законів та виведення з них логічних наслідків, зіставлення різних гіпотез і теорій. Основними методами теоретичного рівня наукового пізнання є аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний методи, ідеалізація,

єдність логічного та історичного, сходження від абстрактного до конкретного [10].

Теоретичне дослідження з методологічного погляду належить до вищого рівня наукового знання. Воно розкриває і обґрунтовує більш глибокі та суттєві сторони явищ, які вивчаються [27].

Термін (від лат. terminus – межа, кордон) – слово або словосполучення, що має точно позначити поняття і його зв'язки з іншими поняттями в межах певної сфери [10].

Термінологічний принцип передбачає вивчення історії термінів і позначуваних ними понять, розробку або уточнення змісту й обсягу понять, установлення взаємозв'язку і субординації понять, їх місця в понятійному апараті теорії, на основі якої проводять дослідження [27].

Термінологічний словник – словник термінів і визначень певної галузі знання [45].

Тест (від англ. test – випробування) – завдання, що має коротку стандартну форму і за допомогою результатів якого можна судити про психофізіологічні та інші характеристики особистості або робити короткі соціологічні висновки [10].

Тестування – різновид вибіркового опитування, яке проводиться з метою виявлення суттєвих ознак об'єкта, засобів його функціонування, використовується в лабораторних експериментах, коли масове опитування через анкетування неможливе [10].

Технічні засоби захисту – технічні пристрої і технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав [34].

Технічні науки (радіотехніка, машинобудування, літакобудування) займаються вивченням не тільки продуктивних сил у певній сфері господарства, але і промислових відносин; предметом вивчення є дослідження конкретних технічних характеристик і їх взаємозв'язків [13].

Технологія – (гр. techne – мистецтво, майстерність + logos – учення) – сукупність знань про способи та засоби здійснення тих чи інших процесів; сукупність форм, методів, прийомів і засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу; системний метод проектування, реалізації, оцінки, корекції і подальшого відтворення навчального процесу, а також технічне забезпечення цього процесу. Освітня технологія повинна відображати сучасний рівень науково-педагогічних знань, використовувати ефективні методи навчання і виховання, а також доступні технічні засоби навчання (ТЗН); повинна гарантувати стовідсоткове досягнення поставленої мети навчання і виховання; усі освітні технології повинні бути забезпечені об'єктивними методиками контролю якості процесу формування особистості [10].

Технологія наукового дослідження – це спосіб досягнення його мети за умов фіксованого поділу функцій між технічними засобами і природними інформаційними органами людини, що відповідають можливостям перших та останніх, а також встановленій логіці дослідження [35].

Титульний аркуш – елемент книги, брошури, журнального видання, на якому розміщується заголовок видання, прізвища авторів, найменування видавничої організації, місце і рік видання і т. ін. [10].

Толерантність (від лат. tolerans – терплячий) – терпимість, поблажливність [4].

Точність наукового факту визначається об'єктивними методами та характеризує сукупність найбільш суттєвих ознак предметів, явищ, подій, їх кількісних та якісних визначень [26].

Транслітерація – передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною мовою, засобами іншої графічної системи, тобто передача однієї писемності літерами іншої [4].

Трансфер технологій – розповсюдження науково-технологічних знань прикладного характеру відносно процесів, методів виробництва та інноваційних продуктів всередині галузі, між галузями та між країнами, яке включає в себе комерціалізацію наукових розробок, тобто передачу нової технології (інновації)

в комерційне використання, а також розповсюдження вже існуючих технологій [55].

Тренінг – система вправ, спрямованих на розвиток та удосконалення певних навиків, необхідних для безпомилкового виконання конкретних видів практичної діяльності [26].

УДК (універсальна десятична класифікація) – це міжнародна універсальна система, яка дозволяє детально представити зміст документальних фондів, забезпечити оперативний пошук інформації, має можливість розвитку і вдосконалення [27].

Узагальнення – 1) логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального [56]; 2) це прийоми здобуття нових знань шляхом розумового (уявного) переходу від конкретних висновків і заключень до більш загальних, які найбільшою мірою відображають суть дослідного процесу; 3) це метод наукового пізнання, за допомогою якого фіксуються загальні ознаки та властивості певного класу об'єктів та здійснюється перехід від одиничного до особливого та загального, від менш загального до більш загального [27].

Україна наукова – реферативна база даних, що створена в 1998 р. фахівцями Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУ ім. В. І. Вернадського), з формування національних реферативних ресурсів, забезпечення вільного доступу до відомостей щодо результатів наукової діяльності вітчизняних учених. Обсяг поповнень – 3,5–4 тис. записів щомісячно (ресурс НБУ ім. В. І. Вернадського) [6].

Український індекс наукового цитування – система наукометричного моніторингу суб'єктів наукової діяльності України. Призначення системи – забезпечення збору, опрацювання та надання доступу до даних щодо показників активності індивідуальних та колективних суб'єктів наукової діяльності України. Сайт працює у тестовому режимі – доопрацювання програмного забезпечення системи, виявлення та усунення помилок, наповнення баз даних реєстрів учених та наукових установ (виконавець проекту – Асоціація користувачів Української науково-освітньої телекомунікаційної мережі «УРАН» на замовлення та за фінансової підтримки Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України) [6].

Умови діяльності – характеристика оточення суб'єкта в процесі діяльності, соціальні умови, просторові та часові чинники тощо [48].

Умови праці – історичний елемент трудового процесу, що формується під впливом взаємозалежних факторів соціально-економічного, техніко-організаційного, природного характеру й впливає на здоров'я, працездатність людини, її ставлення до праці, ступінь задоволеності нею, на ефективність виробництва, рівень життя і всебічний розвиток особистості [43].

Умовивід – це така форма мислення, в результаті якої з одного або кількох суджень, що відображають зв'язки і відношення предметів об'єктивної дійсності виводиться нове судження, міркування, нова думка, що містить вже нове знання про досліджувані предмети, явища, процеси [54].

Умовивід безпосередній – це коли на основі окремих випадків від одного судження приходять до іншого; в опосередкованих судження переход від одного судження до іншого здійснюється через посередництво третього судження [54].

Умовивід дедуктивний – це виведення окремих випадків з якого-небудь загального положення [54].

Умовивід індуктивний – це коли на основі окремих випадків приходять до загального положення [54].

Упорядкування – авторська праця, що полягає в доборі, систематизації, обробці матеріалів для включення в збірник. Якщо збірник включає твори, що охороняються авторським правом, упорядник здобуває право на нього за умови дотримання прав авторів цих творів [10].

Управління конфліктом – це цілеспрямований, обумовлений об'єктивними законами вплив на його динаміку в інтересах розвитку або руйнування тієї соціальної системи, якої стосується даний конфлікт [45].

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок, на основі її попереднього досвіду. Особливим видом уяви є мрія [54].

Уявлення – це чуттєвий образ, форма чуттєвого відображення, яка відтворює властивості дійсності за відображеними у пам'яті відбитками предметів, що раніше сприймалися суб'єктом; чуттєвий образ предмета, який уже не діє на органи чуття людини; узагальнений образ дійсності [34].

Ф

Факт (від лат. *factum* – здійснене, виконане) – поняття, що означає наявність певної реальності, на противагу вигаданому, уявному; у методології науки – одиниця емпіричного знання, що співвідноситься з гіпотезою і теорією). У звичайному вживанні – синонім поняття істина, подія, результат. В науці – знання, достовірність якого доведена; особливого виду пропозиції, що фіксують емпіричні знання (найчастіше в логіці й методології науки) [4].

Факт науковий – реальність, дійсність, складовий елемент основи наукового знання, віддзеркалення об'єктивних властивостей речей і процесів. Характерні властивості наукового факту новизна, точність, об'єктивність, достовірність. На основі фактів будуються теорії, виводяться закони [56].

Фактор (від лат. *factor* – той, що робить) – чинник, рушійна сила, причина певного явища, процесу [4].

Факторний аналіз дає можливість встановити багатомірні зв'язки змінних величин за кількома ознаками [26].

Фахівець – 1) а) той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст; б) той, хто зробив якесь заняття своєю професією [4]; 2) а) працівник, що отримав підготовку до обраного ним виду трудової діяльності у професійному навчальному закладі; б) у соціальній статистиці – працівник переважно розумової кваліфікованої праці, який закінчив вищий чи середній спеціальний навчальний заклад; в) у соціологічній літературі – працівник, професійно зайнятий кваліфікованою розумовою працею, що потребує вищої чи середньо фахової освіти [54].

Феномен (від грец. *phainomenon* – те, що з'являється) – 1) явище, в якому спостерігається певна суть [4]; 2) рідкісне, незвичайне явище або видатна, виняткова людина [21].

Феноменологія – філософський метод аналізу, що базується на дослідженні прямих вражень та досвіду особистості для розуміння сутності явищ та феноменів [37].

Фіксація, фіксування (від франц. *fixation* – закріплення, установлення) – запис, реєстрація, установлення чого-небудь [4].

Форма – зовнішній вигляд і внутрішня будова (структура) предметів, явищ, процесів, людей тощо або їх змісту [49].

Форма доказу (або демонстрація) – спосіб зв'язку аргументів між собою і з тезою, логічна послідовність переходу від аргументу до аргументу, а потім до тези [10].

Формалізація – метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури в знаковій формі за допомогою штучних мов [35].

Формальна наукова комунікація – обмін науковою інформацією через спеціально створені структури для генерації, оброблення і поширення наукового знання. Ці структури – видавництва, редакції газет і журналів, науково-дослідні установи, вищі навчальні заклади, радіо, телебачення, бібліотеки, інформаційні центри, музеї, архіви тощо [27].

Формула (від лат. *formula* – образ, вид) – 1) точне загальне визначення певного правила, закону тощо; узагалі будь-яке визначення, виражене стисло [4]; 2) матем., фіз. – сукупність величин, виражених числами та літерами і пов'язаних між собою за допомогою спеціальних знаків (напр., алгебраїчна формула) [12].

Формула в заявці на патент або патенті – стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак винаходу (корисної моделі), достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом [32].

Фрагмент (від франц. *fragment* – уламок, шматок) – уривок певного тексту чи твору (в науці, мистецтві, літературі тощо) [4].

Фундаментальний закон (від лат. *fundamentum* – основа) – закон, що виражає зв'язки між вихідними, основними поняттями [7].

Фундаментальні дослідження – спрямовані на відкриття та вивчення нових явищ і законів природи, на створення нових принципів дослідження, їхньою метою є розширення наукового

знання суспільства, встановлення того, що може бути використано в практичній діяльності людини [43].

Фундаментальні наукові дослідження – науково-теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку [4].

Функції – природні чи штучні призначення предметів, істот, явищ, людей, процесів тощо. Безпосередні цілі науки – це отримання знань про навколишній світ, передбачення процесів і явищ дійсності на основі законів, які нею відкриваються. У широкому розумінні її мета – теоретичне відображення дійсності. Наука створена для безпосереднього виявлення істотних сторін всіх явищ природи, суспільства і мислення [49].

Функції знання – узагальнення розрізнених уявлень про закономірності природи, суспільства і мислення; збереження в узагальнених уявленнях усього того, що може бути застосовано в практичній діяльності [27].

Характеристики досліджуваного явища – особливості або параметри явища, що вивчається в рамках наукового дослідження, які допомагають розуміти та аналізувати його [13].

Характеристики характеру дослідження – опис властивостей чи особливостей, які характеризують конкретне дослідження, такі як його тип, масштаб, обсяг та інші [37].

Хвилюючий фактор – фактор або змінна, яка призводить до зміни або впливає на досліджуваний ефект або залежну змінну у науковому дослідженні [34].

Хипотеза – 1) припущення або твердження, яке може бути перевірене шляхом спостережень або експериментів [23]; 2) припущення або твердження, яке перевіряється в ході наукового дослідження та може бути прийняте або відхилене на основі отриманих даних [4].

Хрестоматія (від грец. chrestos – корисний і вивчаю) – навчальна книга, укладена із систематично підібраних матеріалів (художніх, публіцистичних, наукових та ін.) творів або їх уривків [4].

Хронологічний аналіз – метод дослідження, що передбачає аналіз даних у хронологічному порядку для вивчення змін і тенденцій у часі [34].

Хибний результат – неправильний або помилковий висновок або інтерпретація результатів дослідження, який може виникнути через неточності, помилки або систематичні спотворення [23].

Централізоване дослідження – дослідження, яке проводиться централізовано або центрально координовано для збору даних великого обсягу або для вивчення широкого кола питань [46].

Цитата (від нім. zitat, від лат. cito – наводжу, проголошую) – буквально відтворені фрагменти чужої промови, вислову чи статті для підтвердження власного погляду, полеміки з цитованим автором [4].

Цитування – процес згадування джерела інформації в науковій роботі для підтвердження або обґрунтування власних аргументів [43].

Цільове дослідження – дослідження, спрямоване на досягнення конкретної мети або вирішення певного завдання [55].

Цифровий ідентифікатор ORCID – унікальний цифровий ідентифікатор автора вирішує проблему правильного визначення документів конкретного автора. Задля економії часу є доцільним проведення обміну інформацією між профілями та імпорту-експорту бібліографічних записів з профілів та інших ресурсів, використання можливостей спеціалізованих систем управління бібліографією (Mendeley, EndNote) [6].

Цифровий унікальний ідентифікатор – (Digital object identifier, DOI) назавжди призначається об'єкту, щоб забезпечити постійне посилання на поточну інформацію про цей об'єкт, в тому числі, де об'єкт зберігається або де інформацію про нього можна знайти в Інтернеті [6].

Цільова аудиторія – конкретна група людей або організацій, яка є об'єктом або ціллю дослідження, маркетингових заходів тощо [37].

Ціль дослідження – основна мета або об'єктив, який дослідник прагне досягти в результаті проведення наукового дослідження [54].

Часткові методи дослідження (в літературі також використовується термін «спеціальні методи») – це сукупність специфічних методів кожної конкретної науки, які є базою для вирішення дослідницької проблеми [26].

Чинники впливу – фактори, які можуть мати вплив на результати дослідження або являють собою змінні, які контролюються у наукових експериментах [23].

Член-кореспондент – академічне звання в Україні та деяких інших країнах, що надається ученому, обраному до складу Академії наук, який не користується всіма правами дійсного члена АН [4].

Членство у науковому товаристві – статус, який надається науковим працівникам або дослідникам і що підтверджує їхню прив'язаність до наукової спільноти та зобов'язання до її цінностей та стандартів [13].

Чутливість дослідження – здатність дослідження або тесту виявляти навіть найменші зміни або ефекти в досліджуваному явищі чи показнику [34].

Чуттєве пізнання – наслідок безпосереднього зв'язку людини з оточуючим середовищем, реалізується через елементи чуттєвого пізнання: відчуття, сприйняття, представлення, уявлення [7].

Шаблон аналізу – стандартна процедура або модель, яка використовується для систематичного розгляду даних або інформації в науковому дослідженні [55].

Шаблон протоколу дослідження – стандартний набір кроків або керівництво, яке використовується для планування та виконання наукового дослідження [45].

Швидкість реакції – міра, яка вимірює час, який займає учаснику дослідження реагувати на певний подразник або стимул [43].

Шифр (від франц. chiffre – цифра) – у бібліотечній справі – умовне позначення місця книги на бібліотечних полицях, документальних матеріалів – у книгосховищі [4].

Шкала (від нім. skala і лат. scalae – драбина) – 1) у вимірювальних приладах – лінійка (або циферблат) із поділками; низка величин у висхідному чи низхідному порядку [4]; 2) перен. – про певні зіставлювальні явища, поняття, властивості [49].

Школа (від лат. Schola, грец. schole – дозвілля, учена бесіда) – 1) навчально-виховний загальноосвітній заклад [4]; 2) напрям у науці, мистецтві, літературі, суспільно-політичній думці, що ґрунтується на спільних поглядах, принципах тощо [10]; 3) перен. – набуття певного досвіду і сам набутий досвід [4].

Шрифт (від нім. schrift – писати) – 1) написання, накреслення літер [4]; 2) полігр. – комплект літер, розділових, математичних та інших знаків, які використовують при набиранні текстів для друку [25].

Шумові фактори – зовнішні або неконтрольовані впливи, які можуть впливати на результати дослідження та спотворювати їх [9].

Явище – будь-яке спостереження або подія, що може бути об'єктом аналізу та дослідження [57].

Якісне дослідження – метод дослідження, що спрямований на розуміння складних явищ або явищ, які не можна легко виміряти або кількісно оцінити [39].

Якість – 1) сукупність характеристик навчального продукту, послуги, програми, курсу або закладу [8]; 2) філософська категорія, що виражає невіддільну від буття і об'єкта його істотну визначеність, завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом. Якість відбиває стійкі зв'язки складових елементів об'єкта, характеризує його специфіку, що дає можливість відрізнити один об'єкт від інших [17].

Якість вищої освіти – відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг [42].

Якість людських ресурсів (робочої сили) – сукупність людських характеристик, що виявляються в процесі взаємодії в системі суспільних відносин і праці та містять кваліфікацію, особисті і ділові риси працівника [8].

Якість освітньої діяльності – рівень організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань [42].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Білуха М. Т. *Методологія наукових досліджень* : підручник / М. Т. Білуха. Київ : АБУ, 2006. 520 с. URL: <https://www.clibr.cc/JC7Rp>

2 Білуха М. Т. *Основи наукових досліджень* : підручник / М. Т. Білуха. Київ : Вища школа, 1997. 271 с.

3 Бірта Г. О. *Методологія і організація наукових досліджень*: навч. посіб. / Г. О. Бірта, Ю. Г. Бургу. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 142 с. URL: <http://www.dspace.puet.edu.ua/bitstream/123456789/10160/1/978-620-0-61809-2.pdf>

4 Горбачук В. Т. *Основи наукових досліджень*: навчальний посібник / В. Т. Горбачук, Д. В. Горбачук. Слов'янськ : ТОВ «Видавництво «Друкарський двір»», 2013. 124 с. URL: <https://ddpu.edu.ua/images/naukvid/gorbachuk.pdf>

5 Грищенко І. М. *Основи наукових досліджень* : навч. посіб. / І. М. Грищенко, О. М. Григоренко, В. О. Борисейко. Київ : Київ. нац. торг. екон. унт, 2001. 186 с. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/38769>

6 *Довідник здобувача наукового ступеня* : зб. нормат. док. та інформ. матеріалів з питань атестації наук. кадрів вищої кваліфікації / упоряд. Ю. І. Цеков ; переднє слово Р. В. Бойка. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Ред. «Бюл. ВАК України», 2000. 64 с. URL: https://ivstem.kpi.ua/wp-content/uploads/2015/12/Dovidnyk_zdobuvacha_ns.pdf

7 Гальченко С. І. *Основи наукових досліджень*: навчально-методичний посібник / С. І. Гальченко, О. З. Силка. Черкаси : АММО, 2015. 93 с. URL: <https://eprints.cdu.edu.ua/id/eprint/483>

8 *Електронні науково-освітні системи у науковій та науково-педагогічній діяльності* : глосарій / упоряд.: Іванова С. М., Яцишин А. В., Кільченко А. В. та ін. Київ : ІІТЗН НАПН України, 2018. 42 с. URL: <https://clibr.cc/vLP5Z>

9 Єріна А. М. *Статистичне моделювання та прогнозування* : навч. посіб. / А. М. Єріна. Київ : КНЕУ, 2001. 170 с. URL: <https://www.gmdh.net/articles/theory/StatModeling.pdf>

10 Зав'ялова Т. В. *Глосарій термів та понять з курсу «Основи наукових досліджень»* : навч.-метод. вид. / Т. В. Зав'ялова, О. В. Непша. Мелітополь : ТОВ Колор Принт, 2019. 84 с. URL: <http://surl.li/uilto>

11 Заміховська О. Л. *Основи наукових досліджень і технічної творчості* : конспект лекцій для студентів спеціальності «126 – Інформаційні системи та технології» / О. Л. Заміховська. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2017. 78 с. URL: <https://clibr.cc/1VbA4>

12 Карнаух І. А. *Особливості оформлення списку використаних джерел в українських наукових виданнях. Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання* [Електронний ресурс] : міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ прав. забезп. інновац. розвитку Нац. акад. прав. наук України, Наук. б-ка. Харків, 2016. URL: <http://conf.nlu.edu.ua/bis-2016/paper/view/3948>

13 Ковальчук В. В. *Основи наукових досліджень* : навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсеєв. Вид. 2-е., доп. і перероб. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2004. 208 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Kovalchuk_2005_240.pdf

14 Колесников О. В. *Основи наукових досліджень* : навч. посіб. / О. В. Колесников. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 144 с. URL: <http://elib.chdtu.edu.ua/e-books/4228>

15 Конверський А. Є. *Основи методології та організації наукових досліджень* : навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с. URL: <https://clibr.cc/ZLy43>

16 Кириленко О. П. *Методика та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Тернопіль : Видавн.-поліграф. центр ТНЕУ «Економічна думка», 2012. 196 с. URL: https://document.kdu.edu.ua/info_zab/053_1520.pdf

17 Краус Н. М. *Методологія та організація наукових досліджень* : навчально-методичний посібник. Полтава : Оріяна, 2012. 183 с. URL: <https://clibr.cc/4m0Ct>

18 Крушельницька О. В. *Методологія та організація наукових досліджень* : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 206 с. URL: <https://clibr.cc/WBq58>

19 Лудченко А. А. Основи наукових досліджень / А. А. Лудченко [та ін.]. Київ : Т-во «Знання», 2000. 114 с. URL: <https://clipr.cc/Nz2wQ>

20 Макогон, Ю. В. Основи наукових досліджень в економіці : навч. посіб. / Ю. В. Макогон, В. В. Пилипенко. Донецьк : Альфа-прес, 2007. 144 с.

21 Марцин В. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник / В. С. Марцин, Н. Міценко, О. А. Даниленко та ін. Львів : Ромус-Поліграф, 2002. 128 с. URL: <http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/osNaukDos.pdf>

22 Методика навчання і наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. / С. У. Гончаренко, П. М. Олійник, В. К. Федорченко та ін.; за ред. С. У. Гончаренка, П. М. Олійника. Київ : Вища шк., 2003. 323 с. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/conferences/article/download/11177/10484>

23 Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <http://reposit.sc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/2558>

24 Методичні рекомендації до вивчення дисципліни «Основи наукових досліджень» / за заг. ред. д-ра філос. наук, проф. Т. В. Гончарук. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 48 с. URL: <https://clipr.cc/ZXk0x>

25 Методологія та організація наукових досліджень: курс лекцій. Для самостійної підготовки здобувачів, які навчаються на другому (магістерському) рівні у галузі знань 26 «Цивільна безпека» / укладачі: Н. В. Рашкевич, Ю. А. Отрош. Харків : НУЦЗУ, 2021. 124 с. URL: <https://clipr.cc/gNS7P>

26 Методологія наукових досліджень : конспект лекцій з навчальної дисципліни для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти освітньої програми «Комп'ютерні науки» галузі знань 12 Інформаційні технології спеціальності 122 Комп'ютерні науки денної та заочної форм навчання / уклад. І. М. Козубцов. Луцьк : ЛНТУ, 2022. 242 с. URL: <https://clipr.cc/Ktr1P>

27 Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / В. М. Михайлов та ін. Харків : ХДУХТ, 2014. 220 с. Методологія та організація наукових досліджень : Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій (duikt.edu.ua)

28 Методи географічних досліджень (Блок. Методи соціально-економіко-географічних досліджень) : конспект лекцій / укл. Коновалова Н. І. Чернівці : Рута, 2004. 40 с. URL: <https://www.dstu.dp.ua/Portal/Data/7/12/7-12-kl28.pdf>

29 Мокін Б. І. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Б. І. Мокін, О. Б. Мокін. Вінниця : ВНТУ, 2014. 180 с. URL: <http://mokin.com.ua/files/articles/62/61/mond.pdf>

30 Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf>

31 Наукові дослідження. [Електронний ресурс]. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1129.html>

32 Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : монографія / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко. К., 2014. 173 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/E_LIB/PDF/er-0003127.pdf

33 Основи наукових досліджень у схемах і таблицях : навч. посіб. / О. П. Кириленко, В. В. Письменний. Тернопіль : ТНЕУ, 2013. 228 с. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/12251>

34 Основи наукових досліджень : конспект лекцій / укладач Е. В. Колісніченко. Суми : Сумський державний університет, 2012. 83 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/retrieve/62596/Kolisnichenko.doc>

35 Основи наукових досліджень : навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с. URL: Microsoft Word – ПОСІБНИК ОНД друк.doc (wunu.edu.ua)

36 Остапчук М. В. Методологія та організація наукових досліджень : підручник / М. В. Остапчук, А. І. Рибак, О. С. Ванюшкін ; Міжнар. гуманітар. ун-т. Одеса: Фенікс, 2014. 375 с. URL: <https://metod.suitt.edu.ua/download/724>

37 Палеха Ю. І. Основи науково-дослідної роботи : навч. посіб. / Ю. І. Палеха, Н. О. Леміш. Київ : «Видавництво Ліра-К», 2013. 336 с. URL: <https://lira-k.com.ua/preview/12081.pdf>

38 Пилипчук М. І. Основи наукових досліджень : підручник / М. І. Пилипчук, А. С. Григор'єва, В. В. Шостак. Київ : Знання,

2007. 270 с. URL: https://library.sspu.edu.ua/biblioteka/bibliografichni_pokazhchyky/2014/1_g.pdf

39 Перевірка на плагиат [Електронний ресурс]. URL: <https://library.maup.com.ua/plagiat.htm>

40 Поворознюк А. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / А. І. Поворознюк, В. І. Панченко, Г. Є. Філатова ; Харківський політехнічний ін-т, нац. техн. ун-т. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. 192 с. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/26634>

41 Положення про наукові та навчальні видання ТОВ «ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «МЕТІНВЕСТ ПОЛІТЕХНІКА» та регламент їх підготовки до випуску. URL: [fbc7e334520546edb1cb26332ee059d9.pdf](https://www.metinvest.com.ua/attachment/download/123456789/1/2021.pdf) (metinvest.university)

42 Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

43 Про науково-технічну інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 25.06.1993 № 3322-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>

44 Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.

45 П'ятницька-Позднякова І. С. Основи наукових досліджень у вищій школі: навч. посіб. / І. С. П'ятницька-Позднякова. Київ : Центр навчальної літератури, 2003. 116 с. URL: <https://clipr.cc/6qRKM>

46 Романчиков В. І. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / В. І. Романчиков. Київ : ІЗМН, 1997. 119 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/425969.pdf

47 Ростовський В. С. Основи наукових досліджень і технічної творчості: підручник / В. С. Ростовський, Н. В. Дібрівська. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 96 с. URL: <https://clipr.cc/8LWrQ>

48 «Словник з основ наукових досліджень» : навч.-метод. вид. / Укл. Н. Ю. Мацай, с. В. Маслійов, Є. В. Попов, О. О. Беседа, О. П. Губська ; факультет природничих наук, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка».

Старобільськ : 2021. 80 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8922/1/2021.pdf>

49 Словник термінів і позначення. Статистика. Частина 3. Планування експерименту (ISO 3534-3:1999, IDT). З поправкою (ІПС № 7-2007) [Електронний ресурс]. URL: https://online.budstandart.com.ua/catalog/doc-page?id_doc=53620

50 Соловійов с. М. Основи наукових досліджень / С. М. Соловійов. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 176 с. URL: <http://surl.li/ukrnr>

51 Українська бібліотечна енциклопедія [Електронний ресурс]. URL: <https://ube.nlu.org.ua/article/>

52 Феदिшин І. Б. Методологія та організація наукових досліджень (опорний конспект лекцій для магістрів напрямку «Менеджмент») / І. Б. Феदिшин. Тернопіль : ТНТУ імені Івана Пулюя, 2016. 116 с. URL: <http://elartu.tntu.edu.ua/handle/123456789/18878>

53 Філіпченко А. С. Основи наукових досліджень : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 208 с. URL: <http://surl.li/ukrno>

54 Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2003. 240 с. URL: ГЛОСАРІЙ – Основи наукових досліджень : навчальний посібник (ellib.org.ua)

55 Чмиленко Ф. О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» / Ф. О. Чмиленко, Л. П. Жук. Д. : РВВ ДНУ, 2014. 48 с. URL: <http://kist.ntu.edu.ua/textPhD/mond.pdf>

56 Швець Ф. Д. Методологія та організація наукових досліджень : навчальний посібник / Ф. Д. Швець. Рівне : НУВГП, 2016. 151 с. URL: (Microsoft Word – \317\356\361\263\341\355\350\352) (duikt.edu.ua)

57 Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності / В. М. Шейко, Н. М. Кушніренко. Київ : Знання, 2006. 307 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/Sheyko_2002_295.pdf

Наукове видання

РЕКОВА Наталія Юріївна
ГЕТЬМАН Ірина Анатоліївна
ДЕРЖЕВЕЦЬКА Марина Анатоліївна

ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Глосарій

Дизайн обкладинки В. Савельєва
Технічний редактор О. Гринюк
Верстка Ю. Семенченко

Підписано до друку _____ р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Цифровий друк. Гарнітура Arial.
Ум. друк. арк. 7,44. Наклад 300.
Замовлення № 0724-92.

Видавництво та друк: Олді+
65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1,
тел.: +38 (095) 559-45-45, e-mail: office@oldiplus.ua
Свідоцтво ДК № 7642 від 29.07.2022 р.

Замовлення книг:
тел.: +38 (050) 915-34-54, +38 (068) 517-50-33
e-mail: book@oldiplus.ua

**ОЛДІ
ПЛЮС**

Глосарій включає в себе визначення ключових понять, що стосуються методології наукових досліджень, методів збору та аналізу даних, принципів побудови наукових гіпотез, а також основ академічного письма і публікаційної діяльності. У виданні наводяться найбільш поширені терміни та поняття. Глосарій розрахований на здобувачів вищої освіти, які вивчають освітній компонент «Основи наукових досліджень». Глосарій може використовуватись також магістрами, аспірантами, викладачами та науковими працівниками та іншими зацікавленими особами.

ISBN 978-966-289-912-2

9 789662 899122

ОЛДІ
ПЛЮС

 oldiplus.ua

 oldiplus

 oldiplus

oldiplus